СССР-м и Президентым

СССР-м и Совет

Нэхъыщхьэм хуегъэхь

СССР-м и Совет Нэхъыщхьэм хузогъэув «Цыхубзхэм я псоухlэр егъэфlэкlуэным, анэр, сабийр хъумэным, унагъуэр гъэбыдэным хуэузнатlауэ гьэтылъыпlэ ямылэу лэжьыпхъэхэм я lуэхукlэ» унафэм псом нэхърэ нэхъапэ хэплъэну, ар къищтэну.

Ар ауэ сытми зи чэзу социально-экономическэ lуэхукъым. Зи гугъу сщlыр ди обществэм и псоукlэр къанэ цымылэу егъэфlэкlуэныр щ, абы и lуэхур иджыпсту зытетыр щ, дяпэкlэ зыхуэкlуэнур щ. Адрей lэнатlэхэм lуэхухэр сыт хуэдэу гугъуу щыщымытми, анэхэмрэ сабийхэмрэ псом нэхърэ нэхъапэ гулъытэ яхуэщlын хуейщ. Абыхэм гулъытэу хуащlыр зыхуэдизырщ обществэм, псом япэу социалистическэм, и культурэр, абы и зэхэщlыкlыр нэхъапэу къэзыгъэлъагъуэр.

Ауэ щыхъукlи абы пыщlауэ ди деж пшэч мыхъуну lуэхур щызэкlэлъымыкlуащ. Цыхубзхэм лэжьапlэмрэ унагъуэмрэ гугъуехь тlуащlэ щателъщ, я лэжьыгъэр, я узыншагъэр зарахъумэр, социально-унагъуэ lуэхугъэбзэ зэрыхуащlэр фlыуэ егупсысауэ къызэрызэрамыгъэпэщым къыхэкlыу цыхубзхэм я псоукlэр икъукlэ гугъу мэхъу, ар абыхэм я узыншагъэм, я унагъуэхэм щыlэ щытыкlэр, сабийхэр зэрагъэсэм къыхощ. Иджыпсту зекlуэ къэрал пособиехэмрэ льготэхэмрэ унагъуэ куэдым я псоукlэр зэрахуэфэщэнкlэ ирагъэфlакlуэркъым. Псом хуэмыдэу гугъуехь ятелъщ бын куэд зиlэ унагъуэхэм, зи закъуэ анэхэм, сабий унэхэм, сабийхэр щагъасэ адрей lуэхущlапlэхэм-яп1ахэм.

Анэр, сабийр хъумэным, унагъуэр гьабыдэным сыт и лъэныкъуэкlи тещlыхьа къэрал программэ иджыпсту ягъэхьазыр. Сэ унафа сщlащ ар зэрызэхалъхьэр щlагъэпсынщlэну. Абы къыдэкlуэу си фlэщ мэхъу абы иджыпсту дызэрыхуейр, нэхъ хуэмыщlа унагъуэхэм я псоукlэр егъэфlэкlуэным хуэузнатlа lуэхугъуэ нэхъапэхэр къыхьлlыхь дымыщlу иджы агъэзэщlэну lэмал дызэрилэр.

Сабийхэм щlэкlэ къэралым пособиеу итыр зыхуэдизым, зэрит хабзэм, цыхубзыр щызэдагъуэм отпуснымэ ирагьэм, сабийхэр зэрызэрахьэм щlэкlэ ират отпускым кlэнэ щымыlэу фыхэплъэну согъуэу.

Къэралым и къалэнщ обществэкlэ лажьыгъэмрэ сабийхэр гъэсэныгъэмрэ зэдахъыну lэмалыфlхэр адэ-анэхэм яхузэригъэпэщыну. Зэрылэжьэнум, махуэ псом зэрымылэжьэнум тещlыхьа графикхэр нэхъ тэмэму законым ипкъ иткlэ къызэрагъэсэбэпкlыу щlыкlэр къэлъытэн хуейщ. Адэхэм, сабий зыпlхэм, бын ягъасэу унагъуэхэм ис адрейхэм абы теухуауэ яlэ хуитыныгъэр законодательствэм зэригъэмащlэр мызахуагъэу си гугъэщ.

Цыхубз уэндэгъухэм, анэхэм я лэжьыгъэр къызэгъэпэщынымрэ сымаджэщхэм щlэгъэгъуэлъхьэнымрэ я lуэхукlэ цыlэ хабзэ куэдым хэплъэжын хуейуэ къызолъытэ. Цыхубзхэм лэжьыгъэр яцыгъэпсынщlэным, абыхэм я гупсысэр, я къэгъур, я ныбжьыр тэмэму къэлъытэным теухуа lэмалхэр къызэгъэпэщыным хуэунэтlауэ советскэ, хозяйственнэ унафэщlхэм яхь жэуаплыныгъэм хагъэхъуэн хуейуэ согъэув. Зэман благъэ дыдэм хэплъэжыпхъэщ цыхубзхэмрэ балигъ мыхъуахэмрэ зэрылажьэ хъуну lэщlагъэхэм абыхэм я дежкlэ хьэлъэу, зэранигъэ зыпыщlауэ щытхэм, ялэжь хъунухэм пыщlа хабзэхэм, цыхубзхэр жащым зэрагъэлажьэр гъэмэщlэным, мыдрейуэ сабий цыкlу зиlэ цыхубзхэр а зэманым мыгъэлажьэным хуэунэтlа lуэху псалъэмакъ хэмылъу лэжьыным. Зэранигъэ къэзыщэ lэнатlэхэм lут цыхубзхэм я узыншагъэр хъумэным теухуа унафэхэр икlэщlыпlэкlэ къэщтэн хуейщ.

Сабийхэр щапl lуэхущlапlэхэм, лъхуапlэ, lэзапlэ-профилактическэ lуэхущlапlэхэр щlыным, зэгъэпэщыным, нэгъуэщl щыпlэхэм оборудованэ, хущхъуэ, сабий ерыскъыхэкlэхэр къыщыщэхуным валютэу трагъэкlуэдэн хуей хъунущ. Ауэ а ахъшэр къэралым игъэкlуэдхэр гъэмэщlэным, зэгъэзэхуэным я хьэкъкlэ къагъуэт хъунущ. А псоми lэмал къатынущ сабий цыхубзхэр зиlэ унагъуэ мелуанхэм я псоукlэр хащlыкlыу ирагъэфlэкlуэну. Апхуэдэу республикэхэм, областхэм, предприятэхэм я ахъшэкlэ куэд ялэжь хъунущ. Мыбдежым псом нэхърэ нэхъыщхьэр lуэхум и мыхьэнэр ягурыгъэlуэныр щ, ар зэрагъэзэщlэным яужь зэритынырщ.

ГОРБАЧЕВ М.

СССР-м и СОВЕТ

Къэрал псоми я пролетархэ, фызэгухьэ!

ЛЕНИН ГЪУЭГУ

ЛЕНИНСКИЙ ПУТЬ

ГАЗЕТЫР 1924 ГЪЭ ЛЪАНДЭРЭ КЪЫДОКl

КПСС-м И КЪЭБЭРДЕЙ-БАЛЪКЪЭР ОБКОМЫМ, КЪБАССР-м И СОВЕТ НЭХЪЫЩХЬЭМ, МИНИСТРХЭМ Я СОВЕТЫМ Я ОРГАН

ОРГАН КАБАРДИНО-БАЛКАРСКОГО ОБЛАСТНОГО КОМИТЕТА КПСС, ВЕРХОВНОГО СОВЕТА И СОВЕТА МИНИСТРОВ КБАССР

№ 66 (16.957).

1990 ГЪЭМ АПРЕЛЫМ И 4, БЭРЭЖЬЕЙ

Тхьэмахуэм тхуэ къыдокl

И уасэр кlэлlейкlи 3-щ.

КIУАНТIЭ ЗЭАНЭЗЭПХЪУР

Зэхьэзэхуэм щыпашэхэм я гугъу щащlкlэ «Россия» совхозым япэ дыдэу зи цlэ жаlахэм ящыщщ «Кlуантlэ зэанэзэпхъур» — Лидэрэ Заретэрэ. Анэр илъэс щэщlым щlигъуауэ жэмышlу мэлажьэри, шэ нэхъыбэ къэшынымкlи щlэжьей нэхъыбэ кънщlэгъэхъуэнымкlи зыри япэ иригъэщакъым. Жэм къэс хуэзэу шэ килограмм мининщ Тэрч районым япэ дыдэ къыщlэзышэхэм ялыщщ Лидэ. Мы махуэхэми абы зыми бжьыпэр иримытыну и мурадщ.

Лидэ илхъу нэхъыщlэщ Заретэ. Илъэс ещанэ хуауэ аращ ар жэмышу фермэм зарыкlуэрэ. Ауэ, зарыжаlэщи, совхозым и жэмыш пашэ и анэм и «лъэдакъэпэм тесщ». Гъэ кlуам шэ килограмм 3.100-м щlигъу къыщlишащ. Ар килограмм зытхухкlэ нэхъ машlэу араш и анэм хузэфlэкlам нэхърэ.

Мы гъэм зэанэзэпхъум я мурадщ зи гугъу тщlы бжыгъэхэр килограмм 3.500-м нагъэсыну. Ар абыхэм зэрызарагъэхъулlэфынум и цыхьэтщ мазищым яхуэзэфlэкlахэр — жэм къэс хуэзэу шэ килограмм миным нэс кърагъэтакlэщ. Мы зэманым зы махуи дэкlыркъым я дэтхэнэ жэмми шэ килограмми 10—11-м нэс къыщlамыщу. Лидэ шынагъуэ къыкlэщlэзарыхьащ «лъэдакъэпэм тесынур» езырауэ къыщlэкlыну.

Сурэтыр тезыхар
ЩОМАХУЭ Владимирщ.

ГЪАТХЭ МАХУЭ ГЪЭ ЕГЪАШХЭ

И кlэм нагъэблэгъащ

Тэрч районым щыlэ «Родина» колхозыр ящыщщ кlэртlофыр нэхъыбэу зыщlэхэм, абы хъерыфl къыпызыххэм. Мы къэкlыгъэм хозяйствэр илъэси 10 хъуауэ йолажь икlи ар зытращlэр гектар 50-м икlри 150-м нагъэсащ. Кlэртlоф зыгъэкl бригадэм и унафэщlщ опытышхуэ зиlэ, къызэгъэпэщакlуэ lэкlуэлъакlуэ Теунэ Ириней. Абы къыдэлажьэхэм сыт щыгъуи lэмалыщlэхэр къызэрагъэсэбэпым къыхэкlыу бэвагъи кохъулlэ.

Мы гъэм гектари 150-м щагъэкlынущ кlэртlофыр, ар хэсэныр и кlэм нагъэблэгъащ. Абы щыгъуэми жылэхэр щытрасэну зэмыныр езыхэм яубзыхужащ, «ищхьэкlэ» къыхуащlыну унафэм нэмыплъэу.

Сэным агрегатl йолажь. Махуэм къыпэщыт гектари 3-м и пlэкlэ 6-м нэс дэтхэнэми хесэ.

Мэкъумэш хозяйствэм и lэнатlэхэм экономическэ унафэ зэрыхуащlыр илъэс къэс щрагъэфlакlуэ «Прохладненский» lэщ лъэпкъыфl совхозым. Абы и подразделенэ псори хозрасчет нэсым хуагъэкlуащ, лажьыгъэм и къызэгъэпэщыкlэм цеховэ зэхэлъыкlэр и лъабжьэу. Нужьрей илъэсхэм хозяйствэр самофинансированэм, самоокупаемостым тету мэлажьэ.

Апхуэдэ зэхъуэкlыныгъэхэм, лажьыгъэм и къызэгъэпэщыкlэм схъулlэныгъэфlхэр къримыкlуэу къэнакъым. Къэбгъэлъагъуэмэ, зэщlэкlуащlэ илъэсищым и епlанэ гъэм совхозым мэкъумэшхэкlыу сом мелуани 3,3-м нэблагъэ и уасэ къыщалэжьащ, хэхъуэ къабзэр сом 1 мелуанрэ мин 973-рэ хъуащ.

Совхозым и директор Узденовэ Суфьян зарыкlэмкlэ, хозяйствэм щекlуэкl зэхъэзэхуэм бжыпэр щиныгъуащ агроном нэхъыщхьэ Джуртубаев Назир зи унафэщl мэкъумэшым елэжь цехым. Гъэ блэкlар хозяйствэм схъулlэныгъэкlэ къызэрызэрипэкlам, къэралым и щыхуэу сом мелуани 2-м нэблагъэ зэрищышыжьыфам я фlыщlэ куэду хэлъщ а lэнатlэм бгъэдэтхэм. Мэкъумэшыщlэхуэхъэзыру lущlащ, мэкъумэш техникэр къызыхуэтыншэу ягъэхъазырауэ щытащ. Щlым хуабэ зэригъуэту ахэр губгъуэм нэхъщ икlи лэжьыгъэшхуэ зэфlагъэкlащ. Щыуэфl дэтхэнэ сыхьэтри къагъэсэбэпурэ хьэсэхэр ешэлlэнымкlэ къадэlэпыкъуну, ауэ lуэхухэр и пlэм икlыркъым.

Гъавэщlэм и лъабжьэ быдэ гъэтылъыным механизаторхэм бжыхьэ кlуам щlадзащ. Абыхэм зэман кlэщlым агротехникэм и хабзэм тету гуэдзыр гектар 2500-м, хьэр — 1100-м трасащ. Бжьыхьэсэ къэкlыгъэхэм щlымахуэм хъарзынэу заужьащ, ахэр минеральнэ удобренэхэмкlэ ягъэпщэращ, къыкlэлъыкlуэ lуэхугъуэхэр зэрызэфlагъэкlыным мэкъумэшыщlэхэм зыхуагъэхьэзыр.

Механизаторхэр гъатхэ губгъуэ лэжьыгъэхэм сыткlи техникэу яlэр псори къэгъэсэбэпа хъуркъым.

Совхозым псы зыщlигъэлъадэу зы гектари нlэкъым. Ари мэкъумэшыщlэхэм я лэжьыгъэм зэран хуохъу, яхуэзэфlэкlыну бэвагъыр къахутехыркъым. Хозяйствэр уэгъу щlыпlэм щыlэщ, абы къыхэкlкlи псыщlэгъэлъадэр lэмал имыlэу къызэгъэпэщын хуейщ. Совхозым и директор Узденовым иужьрей илъэсн 4—5-м республикэм, районым, министерствэхэм я унафэщlхэм куэдрэ заохуи, гъэзащ гъавэ щlапlэхэм псы

ХЪАРЗЫНЭУ ЩIАДЗАТ, АУЭ

Дзэлыкъуэ районым щыlэ «Псынэдахэ» колхозым и езанэ мэкъумэш-трактор бригадэм и унафэщl Шурдым Хьэмидбий пщыlэм дыщыхуэзащ. Абы дыкlуэн и пэкlэ хозяйствэм и гъавэ щlапlэхэм техникэ лъэпкъ щытлъэгъуатэкъым. Ди гуфlэгъэ Шурдымыр зи унафэщl бригадэми. Цыалъэм папщlэ, мэкъумэшыщlэхэм гектар къэс хъуэ центнер 53-рэ, гуэдзу — 47-рэ, сэхурану — 18,9-рэ, гибрид нартыху жылапхъэу гъэлъэлъауэ — 37-рэ къытрахащ. Мы гъэми абы кlэрамыгъэхуну я мурадщ.

Я ГУКЪЕУЭР ЗЫХАЩlАТЭМЭ...

хуэхьэзыру lущlащ, мэкъумэш техникэр къызыхуэтыншэу ягъэхъазырауэ щытащ. Щlым хуабэ зэригъуэту ахэр губгъуэм нэхъщ икlи лэжьыгъэшхуэ зэфlагъэкlащ. Щыуэфl дэтхэнэ сыхьэтри къагъэсэбэпурэ хьэсэхэр ешэлlэнымкlэ къадэlэпыкъуну, ауэ lуэхухэр и пlэм икlыркъым.

Пэжщ, илъэс заибжанэ нлэкlэ совхозым и гъавэ щlапlэхэм хьэкъуафэкlэ псы ирашэлlауэ щытащ, ауэ ар къутащи, къэбгъэсэбэп къагъэсэбэпурэ хьэсэхэр

Хъыбарыщlэхэр

СОМ МИНИ 9-кlэ

и квартал планыр щlригъэгъуащ Бахъсэн щыlэ производственнэ комбинатым и коллективым. Цыхухэм куэду къагъэсэбэп хъэпшыпу хуелят сом 1 мелуанрэ мин кварталым къыщlигъэкlын 299-рэ и уасн, ар сом 1 мелуанрэ мин 308-м нигъэсащ, абы нэмыщlыжкlэ кооперативхэм лщlри хэту, цыхухэм куэду къагъэсэбэп хъэпшыпу къыщlагъэкlыр сом 1 мелуанрэ мин 500-м фlыуэ щхьэлагъэхащ.

Сату зыщl организацэхэм цыхубз халату, жэщ джанэу мин 58-рэ, сабий щыгъыну сом мини 150-рэ и уасэ иратащ.

Мартым мыбы щадзащ щlадзащ «Н» дамыгъэ зытет халат лlэужьыгъуэщlэр. Ар зи пщэ далъхьа сменэм планым и лейуэ сом мин 40 и уасэ продукцlэ мы гъэм къитащ, иджыпсту и къалэным халат 40-кlэ щыщlримыгъэгъу махуэ къэхъуркъым.

Щыгъын лlэужьыгъуэщlэм комбинатым япэ кварталым сом мини 3 хэхъуэу къыхуихьащ.

УХУАКlУЭХЭМ ПАПЩlЭ

«Аруан» ягъэlэпхъуэ механизированнэ колоннэм и ухуакlуэхэм папщlэ фэтэр 70 хъуэ ухащlэ щыпу щlадзащ. Ар гъэ кlуагъэ и етlуанэ кварталым ухубыдэщ.

Нартхала дашlыхь унэр нэхъ псынщlэу ухуэн зэфlагъэкlыным мурадкlэ бригадищlэ къызэрагъэпэщ. Ухуакlуэхэм «Агропромстроймэ» и ЖБИ заводым зэгурыlуныгъэ ирашlылlащ икlи предприятэм и рабочэхэм папщlэ фэтэр 15 иратынущ, планым и лейуэ заводым къыщlигъакl пигъэгъуэр ухуэныгъэм къыхурагъашэмэ.

Езы мехколоннэм щыщу фэтэр хуэныкъуэхэри хэтынущ унэ щыпым.

Іэр.

Сабийхэм щхьэкІэ къэралым пособиер итыр зыхуэдизым, зэрит хабзэм, цІыхубзыр щыуэндэгъуэм отпускыу иратым, сабийхэр зэрызэрахьэм щхьэкІэ ират отпускым къанэ щымыІэу фыхэплъэну согъэув.

Къэралым и къэлэнщ общественнэ лэжьыгъэмрэ сабийхэр гъэсэнымрэ зэдазэрыгъэхьэзырыну цІыхубзыр щыгъэзэгъэным, сабийхэр зэрыгъэсэным, ахэр зэрыгъэпсынкІэным, ахэр зэрыгъэлъэпІэным, ахэр зэрыгъэлъэшэным, ахэр зэрыгъэсэбэпынымкІэ, ахэр зэрыгъэфІэкІуным, ахэр зэрыгъэпсэфынымкІэ, ахэр зэрыгъэсэнымкІэ, ахэр зэрыгъэпсынк

БЭДЖЭНДЫР Я ЩIЭГЪЭКЪУЭНЩ

«Къэббалъкъводмелиорация» объединенэм и езанэ къэзыкIухь механизированнэ колоннэм и коллективым къалэн зэмыIэужьыгъуэ куэд и щIэ дэлъщ. Апхуэдэщ псы ежэхэм я нэпкъхэр гъэбыдэныр, псы хъумапIэхэр, зэрагъэкъабзэ сооружэнхэр ухуэныр, псы кIуэпIэ бжьамийхэр щIалъхьэныр, хъупIэхэм псы щIэгъэлъэдапIэхэр яхуэщIыныр, псэупIэ унэхэр ухуэныр. Икли жыIэн хуейщ а Iэнатlэхэм ПМК-р ехъулIэныгъэншэ зэрыщымыхъур.

Предприятэм е нэгъуэщI организацэ куэдым я ехъулIэныгъэхэм дыщытепсэлъыхькIэ, куэдрэ къохъу унафэщIым хуэфэщэн фIыщIэ щылъыдмыгъэс. Ауэ мы ПМК-м нужьрей илъэс зыбгъупщIым къигъэлъэгъуа зэфIэкIыр колоннэм и унафэщI Ныр Къэралий и цIэм йомыпхыныр къуаншагъэщ.

Илъэс 13 мэхъу мы ПМК-м зэриунафэщIри, абы щыщу илъэс 11-м зи пашэ коллективыр къыхухуакъым я къалэнхэм щыпэмылъэщ. Зыхыхьэ объединенэм щекIуэкI зэпеуэныгъэм увыпIэ нэхъыфIхэр къыщихь зэпытщ. БлэкIа илъэсри ехъулIэныгъэкIэ къызэринэкIащ коллективым. Икли абы къыхэкIыу СССР-м Псы хозяйствэмкIэ и министерствэм и профсоюзым и бюром и япэ саугъэтымрэ езыр зыщыщ объединенэм и Бэракъ плъыжь зэлэпахымрэ къыхуагъэфэщащ.

Сыт-тIа апхуэдэ ехъулIэныгъэхэм я хэIыпIэр? Ар коллективыр зэщIэгъэуIуауэ, хьэлэлу и Iэнатlэм зэрыпэрытырщ, лажьыгъэм и къызэгъэпащыкIэ нэхъыфIхэр унафэщIхэм къызэралъхьэрщ икIи ахэр зыубгъуауэ Iэнатlэ псоми къызэрыщагъэсэбэпырщ.

Объединенэм и организацэхэм ящыщу мы ПМК-рщ япэу лажьэкIэщIэм хуэкIуар. 1988 гъэ лъандэрэ ар коллектив подрядым тетщ. Рабочэхэмрэ унафэщIхэмрэ Iуэху бгъэдыхьэкIэщIэм и «щэху» псоми кууэ щыгъуазэ зыхуащIащ: лажьыгъэм пщIэуэ текIуадэр щыуагъэшIэу хьисап ящIыфу, файда къызыпыкIыну хэкIыпIэщIэкIэр, хэщIыныгъэ къызэрыкIынкIэ хъуну лъэпощхьэпохэр къызэрамыгъэхъун Iэмалхэр къагъуэтыфу зэрагъэсащ. Зыхуэгъэхьэзырыныгъэ лажьыгъэшхуэ ирегъэкIуэкIа нужь, объединенэм щыпэу колоннэр бэджэндым хуэкIуащ.

— 1989 гъэм, ди коллективым хэт псоми зэдзэрэзыуэ Iэ зэдалэтри, бэджэндым псы ежэхэм я нэпкъхэр гъэбыдэныр, псы хъумапIэхэр, зэрагъэкъабзэ сооруженэхэр ухуэныр, псы кIуэпIэ бжьамийхэр щIалъхьэныр, хъупIэхэм псы щIэгъэлъэдапIэхэр яхуэщIыныр, псэупIэ унэхэр ухуэныр. Икли жыIэн хуейщ а Iэнатlэхэм ПМК-р ехъулIэныгъэншэ зэрыщымыхъур.

Предприятэм е нэгъуэщI организацэ куэдым я ехъулIэныгъэхэм дыщытепсэлъыхькIэ, куэдрэ къохъу унафэщIым хуэфэщэн фIыщIэ щылъыдмыгъэс. Ауэ мы ПМК-м нужьрей илъэс зыбгъупщIым къигъэлъэгъуа зэфIэкIыр колоннэм и унафэщI Ныр Къэралий и цIэм йомыпхыныр къуаншагъэщ.

Илъэс 13 мэхъу мы ПМК-м зэриунафэщIри, абы щыщу илъэс 11-м зи пашэ коллективыр къыхухуакъым я къалэнхэм щыпэмылъэщ. Зыхыхьэ объединенэм щекIуэкI зэпеуэныгъэм увыпIэ нэхъыфIхэр къыщихь зэпытщ. БлэкIа илъэсри ехъулIэныгъэкIэ къызэринэкIащ коллективым. Икли абы къыхэкIыу СССР-м Псы хозяйствэмкIэ и министерствэм и профсоюзым и бюром и япэ саугъэтымрэ езыр зыщыщ объединенэм и Бэракъ плъыжь зэлэпахымрэ къыхуагъэфэщащ.

Сыт-тIа апхуэдэ ехъулIэныгъэхэм я хэIыпIэр? Ар коллективыр зэщIэгъэуIуауэ, хьэлэлу и Iэнатlэм зэрыпэрытырщ, лажьыгъэм и къызэгъэпащыкIэ нэхъыфIхэр унафэщIхэм къызэралъхьэрщ икIи ахэр зыубгъуауэ Iэнатlэ псоми къызэрыщагъэсэбэпырщ.

Объединенэм и организацэхэм ящыщу мы ПМК-рщ япэу лажьэкIэщIэм хуэкIуар. 1988 гъэ лъандэрэ ар коллектив подрядым тетщ. Рабочэхэмрэ унафэщIхэмрэ Iуэху бгъэдыхьэкIэщIэм и «щэху» псоми кууэ щыгъуазэ зыхуащIащ: лажьыгъэм пщIэуэ текIуадэр щыуагъэшIэу хьисап ящIыфу, файда къызыпыкIыну хэкIыпIэщIэкIэр, хэщIыныгъэ къызэрыкIынкIэ хъуну лъэпощхьэпохэр къызэрамыгъэхъун

Объединением и организацэхэм ящыкIу мы ПМК-рщ яIэу лэжьэкIощIэм хуэкIуар. 1988 гъэ лъандэрэ ар коллектив подрядым тетщ. Рабочахэмрэ унафэщIхэмрэ Iэуэху бгъэдыхьэкIощIэм и «щэхуэ» псоми кууэ щыгъуазэ зыхуащIащ: лэжьыгъэм пщIэуэ текIуадэр щыуагъэншэу хъисэп ящыIфу, фейдэ кIэзыпыкIыну хэкIыпIащIэхэр, хэщIыныгъэ нэхъыбэхэр, хэщIыныгъэ нэхъыбэкIэ хуэну лъэпощхьэпохэр — къызэрамыгъэхъуэ гъмалхэр къагъэтыфу эрагъэсащ. Ары хуэгъэхьэзы-

СУРЭТЫМ: «Къэбалъкъпроектстрой» объединенэм и «Стройдеталь» заводым и лэжьакIуэ нэхъыфI Дзыгуанэ Сулътlанщ. Абы ухуэныгъэм нрахьэлIэ икIыгъуэхэр IэкIуэлъакIуэу егъэж, дагъуэ къыщыхуащI къэхъуркъым.

Тезыхар
СУАНОБ Михаилщ.

ЖЬЫЩХЬЭ МАХУЭ

Унагъуэм лэжьыгъэ зэмылIэужьыгъуэу щигъэзащIэр плъагъуэмэ, фIэщ хъугъуэйщ Мысост илъэс 78-м щIигъууэ. Гъэ кIуам, ТекIуэныгъэм и махуэшхуэр щагъэлъапIэм, Хэку зауэшхуэм хэтахэм щыщу зэхуэсахэм ар я нэхъыжь дыдэу жалэу жьантIэм щагъэтIысым сыкъэуIэбжьат. Зи гури зи псэлъэкIэри щабэ а нэхъыжьыфIым гущыIэрейуэ зэрыщытыра жьыфэ къытезымыгъауэр?

Лъапкъ къэс езым къыдагъэзэгурыIуэ хъэл-щэнрэ щытыкIэ гуэрра зэрыхэлъым и щапхэщ. БжьыхьэлIэ губзыгъэу, нэщхъыфIэу, лэжьакIуэфIу, хъэлэлу щIыху куэд зэрахэтыр.

«ЛIэужьыр бжьыблэIэ мауэ», — жеIэ адыгэ псалъэжьым. Ди лъапкъым къыхэкIа тхьэгурымагъуэ цIэрыIуэхэм ящыщщ хъыбарышхуэ зиIэ БжьыхьэлI Лиуан. А дыдэ Iущым ижь къащIихуурэ къагъэзагурыIуэу къыщIэкIынщ, щIы хэмылъу, зеикъуэдэхэм пщIэшхуэ зыхуащIу щыта БжьыхьэлI Темыркъанрэ Сентри.

Мысост и адэ Сент и ныбжьагъу пэжхэу КIэщыбей Мыхъуд, Шурдым Хьэпакъ якIи нэгъуэщI цIыху пэжхэр лажьакIуэ Iущхэм я гъусэу революцэ иным цIыхубэм нэхъухьа гъащIэщIэм жыджэру пежьахэм ящыщщ.

Щхьэхуитыныгъэм, пэжыгъэм, зэхуэдэныгъэм, гъащIэщIэм гугъуехьакIуэ цIыхубэр хуэзыущийуэ щыта а коммунист нэсхэм я бынхэри хьэл-щэнфIагъэр лэжьакIэ тэмэмкIэ къахэщырт езыхэм я ныбжьэгъуэм.

Къуажэдэс ныбжьыщIэхэу щIэныгъэм пасэу зезыщIатахэм ящыщ зыщ Мысост. Ар щеджащ къуажэм япэ дыдэу къыщызэIуахэ еджапIэм, абы щылажьэ Калаушин Иванкрэ Къумыкъу Ибрэхьимрэ я деж. Нэхъ нужькIэ Бжьыхьэлыр къуажэм нэхъ цIэрыIуэ дыдэ щыхъуа Шафий Андурэхьим, Шэрхъ Къэралбий, Шыд Ибрэхьим сымэ ирагъэджащ, ягъэсащ.

— А егъэджакIуэ Iущхэм я фIыщIэщ, — жеIэ Мысост, — Сыжанэ Мухьэмэдрэ сэрэ Псыхуабэ къалэ еджакIуэ ягъэкIуа щIалэхэм дазэрыхохуар.

ЩIалэхэр здэкIуа еджапIэм ЦIагъуэ Нурий и къуэш Мухьамэд щригъаджэрт. Абы егъэджакIуэ Iощlагъэ щызригъэгъуэтауэ къэкIуэжри 1932 гъэм Кэнжэ къуажэм ягъакIуэ. Абы ликбез еджапIэ къыщызэIуех. Нэгъэсибл щIаныгъэ фIэкI зимыIэ егъэджакIуэр и щIэныгъэм арэзы темыхъуэу илъэситI парт еджапIэм щIотIысхьэ. Ар къеуэрри 1941 гъэм партым хохьэ, коммунисту зауэм кIуэн папщIэ.

1942—1944 гъэхэм Хэку зауэшхуэм жыджэру хэтащ.

— Сэ ажалым сыкъэзыгъэла Шевелев Петя—урыс щIалэ ахъыразаманым — фIыщIэ хуэсщIыну сызэрыхуэмызэкар нобэми ныкъэбми сигу кьоуэ, — жеIэ Мысост, — Си гъыи къокIуэ, — къыпещэ адэкIэ Бжьыхьэлым, — а зэман хьэлъэм лъапкъ зырызым къыхэкIа цIыхухэм яну дэлъа ныбжьэгъуэмрэ зэдэIапкъуныгъэхэмрэ къэтIасхэу щысIьагъуэ е щызэхэсхым деж. Си гугъэмкIэ, а ди зэманым захуащытыкIэ дахэ диламрэ зэдэIапкъуныгъэ тхьалъэмрэщ лIыгъэ къытхэзылъхьэу щытари текIуэныгъэр къыщIэтхьари...

УIагъэу зауэм къикIыжар, хъужыхуи щымыеу зэрыщхъуакIуэ нэмыцэхэм къыIэщIагъэкIыжа Бахъсэн къалэм къыщызэрагъэпэщыжа районым инструктору щолажьэ, нэхъ нужькIэ КПСС-м и Эльбрус районым и отдел зэмылIэужьыгъуэхэм я заведующу илъэс зыхыблкIэ щыIащ. Анхуэдэурэ, БжьыхьэлI Мысост пенсэм кIуэху парт, советскэ, хозяйственнэ лэжьыгъэ зэхуэмыдэ куэдым хэтащ.

Мысострэ Лоларэ бын хъарзынэ зэдапIащ. Абыхэм я бынхэр, я адэ-анэр я гъуэгугъэлъагъуэу, щхьэгъусэ зыхуэхъуахэм гупсэхуу ядопсэу. А адэ-анэ цыпхэ хъуахэм зэгурыIуэрэ зэдэIуэжу щIэблэ хъарзынэ яI, ягъаса.

Адэ-анэ угъурлыхэм лэжьыгъэ зэхуэмыдэхэм хуэIэрыхуэу къагъэхъуа я бын псомкIи щIэныгъэ нэхъыщхьэ ирагъэгъуэтауэ цIыхугъэшхуэ яхэлъу я Iощlагъэхэм хьэлэлу нролажьэ.

— Гугъу дехьами тIуэтэжащ, «жьыщхьэ махуэ ухъу», — жызыIуэ къыдэхъухъуауэ щытахэм я хъуэхъур кътлъысащ, — къыпогуфIыкI Мысост.

Хэнур бий бзаджэм къезыгъэла, зауэм зэхикъутахэр зэфIэгъэувэжыным пае мыблэжу хэта, бын щыпкъэ зыгъэса жьыщхьэ махуэщ Мысост.

ЖЫЛАУ Нурбий

КъызэгъэпэщыкIэфIым и Iэужьхэр

Бэгъуэт Бетlал лIэщIыгъуэ ныкъуэм нэсауэ мэкъумэш ещIэ. Абырэ и гупымрэ гъавэу кърахьэлIам зы самоу уIуплъамэ, Iуащхьэмахуэ кыкIэрыхуну кыщIэкIынутэкъым. Шащэщ, къарууфIэщ а лIыр—зи лъым мэкъумэш гъэкIыныр хэщауэ къалъхуар. «Мылькур зейм хуэмыдэмэ, хьэрэмщ» жыхуаIэм хуэдэщ мы ди Бэгъуэтыр». — хужаIэ Бетlал. ИкIи илъэс щIауэ ар зи унафэщI бригадэм щIым бэвагъуэ кърагъэтыр, колхозым хэхъуэ кыхуихьыр, абы щыщу фейдэр адрей гупхэм яхуэзфIэкIым. ЙобакI.

— Ди пашэр угъурлыщ, зэпымыууэ Iуэхуфым дыхуешэ, — жаIэ бригадэм хэтхэм я унафэщIым папщIэ. — ЖыпIэнуракъэ, зыхэпльэм берычэт хельхьэ...

Зэрыгурыуэгъуэщи, а псалъэхэр кърокIуэ Бэгъуэтым къалэн къыщацIам и къарури и зафIэкIри къанэ щымыIэу зэрырихьэлIэм. Абы хабзэ хуэхъуащ нобэ пхуэзфIэкIынур щIадей пэмыгъэплъэныр, дэтхэнэ зи чэзу Iуэхугъуэри зэман нэхъыфIым гъэзащIэныр. Ауэдэу Бетlал теплъэкъуакIыркъым щIэуэ къэунэхуэмэ, ЛажьэкIэ пэрытым, лажьапщIэ тыкIэфIым и гугъу зэрыIэхихыу, и гупым ечэнджэщри, я Iуэхум нэхъ ирагъэзагъэр къыхахауэ щытащ. Къапщтэмэ, Шэджэм районым Лениным и цIэкIэ щыIэ колхозым и етIуанэ трактор-мэкъумэш бригадэ Бетlал зи унафэщIыр лэжьыгъэм кIэухыу кърикIуам теухуауэ лэжьапщIэр зэрат щIыкIэм тету лажьащ. Абы и ефIэкIыныгъэр нужьрей илъэсхэм мэкъумэшыщIэхэм я нэгу щIэкIащ — гъэм и кIэм бригадэм хэтхэм псоми зэхэту къратыжащ сом мини 150-м щIигъу. Ахэр лэжьакIуэхэм ятебгуашэмэ, механизаторхэм сом мини 7—8, Iэпщэ къарукIэ лажьэхэм — сом мини 3,5—4-м нэс яхуохъу.

Хозрасчетым и хабзэхэм яIэ апхуэдэ ефIэкIыныгъэм, мэкъумэшыщIэр щIым и тещэ зарыхъужам зи лъэжьан ящIа бригадэм и лажьакIуэхэр зэгурыIуащ мы гъэм бэджэндым тету лажьэну. А бригадэм и мызакъуэу, зэрыколхозу а лажьэкIэр къыхахащ. Бэгъуэтым и гупым вапIэ гектар 800-м нэс илъэситхукIэ телажьыхьыну бэджэнду къыIихащ.

— А илъэситхум ди мурадхэр тхуэзгъэхъуIэмэ, адэкIи пытщэнущ, — жеIэ Бетlал. — Ди бригадэм хэтхэр щIыху гъуэзэджэхэщ. АтIэми, мы лажьэкIэ щхьэпэхэм ахэр нэхърэ жыджэр, зэщIэкъуа ящIащ, я гупсысэкIэм зихъуэжащ. Иджы лажьакIуэ дэмыкIыи щхьэкIэ щхьэусыгъуэ нэпцI лъыхъуэ, губгъуэм ихьа нужь зыщIезыгъэх, хуэзфIэкIынум хуэдиз зымылажь диIэкъым. Апхуэдэу сыт хуэдэу хъуми, щIыр зыгъэуфIыщI, культиваторым хьрсэр зэригъэщабэм, зэригъэкъабзэм фейдэуэ кIуахьынум нэхърэ къэкIыгъэу ирыригъэупщIыкIым хэщIыныгъэ нэхъыбэ кърикIуэи хуэдэу лажьэ щыIэжкъым.

Е хьэсэпэхэм щIым хаутэу жылапхъэ кIэрыщэщахэр куэду щылъу, дагъэгъэсыныр щыкIэрагъэжэбзауэ, адэ-мыдэкIэ иджыри къэбгъэсэбэп хъуну пкъыгъуэхэр щызэбгрыдзауэ, тхылъымпIэ къэп зэгуэудахэм удобренэр, хущхъуэхэр къищэтауэ щIым хэлъу уарихьэлIэнукъым. А щIыкIэм тету ягъэкIуэд псори езыхэм я жылым . къызэрикIыр ящIэ. Къыдагъахуэрэ, яIэрыхьэнур нэхъыбэ мэхъу. А псори зы псалъэмакъ хэмыхьэу екIуэкI лажьыгъэм хэтурэ хьэкъ ящыхъуащ. Зы псалъэу жыгIэнщи, зэхъуэкIыныгъэм ижь ящIихуащ, абы къахуихьыр хэт и дежкIи нэрылъагъущ.

Апхуэдэу зи Iуэху еплъыкIэхэр зэтехуэ гуп зэкъуэгу БетIал и бригадэр мы гъэм и гъатхэми губгъуэм ихьащ. «ЗэIэбэкIмэ, зыхуейр къащтэ», жыхуаIэм ещхьу зыхуагъэхъэзыращ зи чэзу лэжьыгъэхэм. ЩIыIэрысу гъатхэ техьа хьэсэхэм псыIэгъэр щахъумэн папщIэ К-700 трактор лъэщымкIэ Гъут Хьэсэн, Уэрыш Муlэед сымэ зэблэкIыу жэщми махуэми кънтхъ ящIащ. ИужькIэ щIадзауэ вагъэр ягъэджафэ, жылэр зыхалъхьэну кууагъым нэсу дискхэмкIэ ягъэщабэ. А Iуэхугъуэхэм хуэIэкIуэлъакIуэщ механизаторхэу ТхьэкIумащIэ Музэрин, Щоджэн Бесльэн, Хуртуев Хьэжмурат сымэ.

Абыхэм ягъэуфIыщIа хьэсэ бгъуфIэ кIыхьышхуэм къыбгъурылъщ бжьыхьэсэр зэдэууэ къызытеува гектар щитIри.

— КъэкIыгъэхэр теплъэфI яIэу уэсым къыщIэщыжауэ щытащ, — жеIэ БетIал, — щIымахуэм вертолетКIэ гектарым хуэзэу аммичнэ селитрэу центнеринщ еттауэ щытащ. Иджы къэкIыгъэ лъабжьэхэм нитроаммофосу центнер 1,5-рэ гектарым хуэзэу кIэщIыдолъхьэ. Ари нобэ-пщэдей дыухьынущ. Абы йолажь ди механизатор нэхъ IэкIуэлъакIуэ дыдэхэу ТхьэкIумащIэ Чимэ, Хъалилэ Хьэсэн, Атэлыкъ Хьэмидбий сымэ.

— Сигу ирохь фи мэкъумэшыщIэхэм я Iэужьхэр, — жызоIэ, — вагъэм хэтхэм хьэсэхэр бжьыныхьэсэм хуэдэу щабэ, зэтес, дахэ яцI, бжьыхьэсэ къэкIыгъэхэм лъабжьэфI ядэщ.

— Арышпэу хъунукъым, — жеIэ пыгуфIыкIыурэ БетIал,—баджэндым дыщытет мы гъэм гектарым хуэзэу бжьыхьэсэм центнер 40, сэхураным — 18, гибрид нартыхум — 35-рэ, силосыпхъэм — бзий цIынэ зэпыгъэлъэлъауэ центнер 300 нэхърэ мынэхъ мащIэ къедгьэтыну мурад тщIащ. Ахэр дэтхэнэри планрэ ныкъуэрэ. нэхъыбэ мэхъу.

Жылапхъэхэр къызэрикIыкIыр ягъэунэхуауэ, хущхъуэ щIэгъэкъуэ зыхуеинум хуэдизу яIащ. Ауэ мэкъумэшыщIэ нэсым, зи щIыр фIыуэ зыщIыхум гукъеуэ мащIи иIэщ: «Сэ силосыпхъэу тесщIэнур Югославием къыщагъэхъуа партыху лIэужьыгъуэрт, — жеIэ БетIал. — Ауэ апхуэдэ дгъэтакъым. Сэхураныкъи апхуэдэщ — дэ нэхъ тфIэкъабыл «Починым» уэщх зэрытехъуэу и щхьэр мэущIынри къыфIощэт. Тетсэну чэнджэщэгъу къызэрытхуэхъу «Самбредми» дагъуэ иIэщ — и лъэдийр псыгъуэщи, куэд мауэ. Пэжщ, дэ дыхуитщ иджыпсту дызыхуейри къыхэтхыну. Абы щыгъуэми еджагъэшхуэхэм жаIэми щIэ хуумыщIу хъуркъым — шэми шхуми дес. Ауэ деплъынщ дэпэкIэ».

Апрелым и пэхэм сэхуран жылэр хэлъхьэн зыщыщIадзэну гектари 150-р хьэзырщ, абы хыхьэну агрегатищри гъэпсащ. Ар зафIэкIмэ, жылапхъэу соер гектар 50-м трасэнущи, мы махуэхэм жылэр зыхалъхьэну кууагъым нэсу ар дискэмкIэ ягъэщабэ, зэтес ящI. Абы къыкIэлъыкIуэнущ гектар 310-м нартыху тесэныр. Бэгъуэтым зэрыжиIэмкIэ, гъатхасэр тэмэму зафIэкIауэ, бригадэм хэтхэр Май махуэшхуэм Iущlэнущ.

Дэ шэч къытетхьэрищым а гуп зэкъуэтым, иджы бэджэндым хуэкIуауэ пэхъри зи Iуэху езыгъэфIакIуэхэм я мурадыфIыр къазэрехъулIэну, лэжьэкIэщIэр езыхэр зыщыгугъым хуэдэу къазэрыхущIэкIынум.

Нэгъуэщ зы IэнатIи кIэщIу и гугъу сщIынут. Ар Назрэн БетIал зи унафэщIу хадэхэкI къэкIыгъэхэр зезыхьэ бригадэрщ. Иужьрей илъэсхэм хадэхэкI къэкIыгъэхэр къехьэлIэнымкIи щэнымкIи нолхозым и планхэр жыжьэуи игъэзащIэрхъум. А IэнатIэ «пхыхуар» къмIэтыжыну коммунист Назрэным кIищтэну щыхуагъэфэщам, езыми «хьэуэ» — жиIакъым.

КъущамылэжьIа IэнатIэм цIыхухэр пэрыкIат. Iэщэ къару куэд къущагъэсэбэп хадэхэкI щIэным лэжьакIуэIэр и мащIэт. Абы щыгъуэми гектар 60-м илэжьыхьын хуейт, Агроном Iэщlагъэ зиIэ, куэдрэ цIыху гуп яхэта, я унафэ зыщIа Назрэным къыщыщIидзащ лэжьыгъэ къызэгъэпэщыкIэр егъэфIакIуэным, абы кIэухыу кърикIуэм елътауэ Iэужьыфым цIыхур дегъэхьэхьыным. ИкIи БетIал и зэфIэкIым цыгъуазэ, и цIыхуагъэшхэр зи нэгу щIэкIа лэжьакIуэ гуп абы гъэ кIуам и гъатхэм губгъуэм иришауэ щытащ.

— Ди щIыр Iейкъым, псы щIэбгъэлъадэ мэхъу. Удобренэрэ хущхъуэу дызрикIунум хуэдиз къытхуаутIыпщынущ, техникэ дыхущыщIэнукъым. Дэ гудзакъэ диIэу дылажьэмэ, сыт адрейхэм яхуэзфIэкIыр щIыздэмыгъэхъуIэфынур? — захуигъэзащ абы езым къыхуэзыщIу гъусэ дзыхь къыхуэзыщIу къэгъэхъуIэным. — ЗдгъэхъуIэнщ!

А псалъэр быдэу зэрыжиIам хуэдэу, ткIийуэ пэщIэтащ БетIал и пщэ къыдэхуэ къалэнхэр гъэзэщIэным. Япэ къапэщIэхуа жылапхъэр щIым «халъакъым». ЩIыIэрысыр етIуанэу явэжа жыпIэну, сэным гъуэзэджэу хуагъэхьэзыращ. Удзыжьым, уэрам, хьэпIащIэм ящта щIыпIэ хьэсэхэм яхэмыту зэрахьащ. И щIэгъэлъадэгъуэу псы зымыгъуэта къэкIыгъэ лIэужьыгъуэхэм яхэтакъым. ПсыщIэгъэлъадэм IэхъуэгъуэтегъэкIыу хущытакъым — гектарым иГъуэтын хуейм хуэдиз щIагъэхьащ. КъэкIыгъэхэм удобренэхэмкIи егугъуащ.

КъехьэлIэжьыгъуэр нэхъ тыншакъым. Нащэмрэ кабачкимрэ здэхъуат, помидор-

АДЫГЭБЗЭ ПЭЖЫРЫТХЭМ И ХАБЗЭХЭМ Я ПРОЕКТЫМ ДЫТОПСЭЛЪЫХЬ

НЭХЪЫФI ПХУЭМЫЩIЫНУМЭ...

Адыгабзэ орфографиемрэ пунктуацэмрэ егъэфIэкIуэн папщIэ КъБАССР-м и Министрхэм я Советым къызэригъэпэща комиссэм утыкум кърилъхьа проектым ныбжьэгъу зыбжанэ тепсэлъыхьащ, и дагъуэхэр къагъэлъагъуэу. Абыхэм жаIэхэм щIыгъужыпхъэу къаслъытэхэм сыкъытеувыIэнщ.

Проектым и §§ 1, 2, 3, 4-хэм арэзы дыкъащIыркъым. Псалъэм щхьэкIэ, ар дауэ тхыкIэ хабзэ хъун, зы цIэ унейр зэхуэмыдэу тхауэ: Алий-уэ у-Элий, Аскърбий — мы—Эскэрбийуэ цIэрэ?

§ 6-нэр хъуакъым. Япэрауэ, я-м и тхыкIэр фонетическэ принципым зэрытрагъэувар тэмэмкIым, етIуанэрауэ, къызэщIиубыдэн хуейр къызэщIиубыдэркъым. Абы ещхьщ § 4-ри.

§ 9-нэм и пункт 6-нэмрэ § 11-нэмрэ зэхагъэкIыфынукъым тхыкIэкIэ. Мыбы IупщIу тепсэлъыхьащ Къэмбэчокъуэри къытедгъэзэжынкъым.

§ 12-р хъунукъым. Зи тхыкIэмкIэ зи мыхьэнэхэр зэхэгъэкIа хъууэ орфографием хабзэ щыхъуам и пIэкIэ глаголри, плъыфэцIэри, цIэпапцIэри щызэхэгъэзэрыхьижащ мыбдеж. Япэрауэ, «псоын», псоащ» жиIэу къапсэлъыркъым. ЕтIуанэрауэ, цIэпапцIэ «псор» къызытенIыжар глагол «псоун»-рщ. Ар къэбгъанэу, абы къытрагъэхъукIа «псо»-р дауэ глаголу къэпщтэн. Ещанэрауэ, причастие — плъыфэцIэ «псэу»-мрэ цIэпапцIэ «псо»-мрэ грамматическэкIи зэщхьэщокI: причастие — плъыфэцIэ «псэу» у-м бжыгъэ категорие иIэщ, цIэпапцIэ «псо»-м иIэкъым. Джад псэухэри укIахэри — псори къашэ, къэп псэухэри къэп зэфIэтхъахэри — псори къэхь.

Адыгэбзэми зэхегъэкI а мыхьэнэхэр: псэу «живой», псо «цельный», пстэу «все».

Проектым и авторхэм адыгэбзэ пэжырытхэр «нэсу фонетическэ принципым тегу зэхэтлъхьащ, едгъэфIэкIуащ», жыхуаIэр щыIэ орфографием макъзэпащIахыу къигъэсэбэп, къапсэлъ макъзешэ ы-м и пIэкIэ сатырыщхьэ '-р (апостроф) — къамыпсэлъыр, ауэ псалъэ къэзыгъэлъагъуэр, фещэ зыщыр хабзэ щIын хуейуэ къызэригъэувыр (§§ 14, 15) арами, проектым теухуауэ зытха ныбжьэгъухэм IупщIу жаIащ а тхыкIэ хабзэр къызэрамыщтар.

Хьэмэрэ къамыпсэлъ макъзешэ ы-р къигъэпсэужу, къапсэлъыр хуей морфемэ-р-р гъэкIуэдамэ хъуну зэрагъэувара «нэсу къагъэсэбэпа» фонетическэ принципым и фIагъыр?

Префикс р (а)-р (е)-р (и)-ы-хэм я пэкIэ щыт префиксхэм хьэрфешэ ы-р морфемэу щымыт дэнэ къэна, ар фонеми хъуркъым. Къапсэлъыгъуейщ а ы-р, Iуэху пщIыуэ къыумыпсэлъмэ (къырех, тыредзэ).

Сказуемэ суффикс-т, — къым—хэм я пэкIэ щыт—р-р морфемэщ, абы псалъэм и мыхьэнэр схъуэж.

§ 88-м и пункт 1,2-хэр хъуакъым: адыгабзэм зарыщытымрэ параграфым къыщыгъэлъагъуамрэ зэхуэхъуркъым.

§ 60-м щыIэщIэ зэхэлъхэу зэпыту тхын хуейхэмрэ псалъэ зэпхахэмрэ я тхыкIэр зарызэщхьэщагъэкIын гуэрхэр ятхыну хэтащ. Ауэ щыIэ орфографием и § 85-м деж ит гу зылъытапхъэм зэрыщыжыIам нэхърэ нэхъ IупщI хъуауэ къыщIэкIынкъым, зыгуэрхэр нэхъ зэхэгъэзэрыхьа мыхъуамэ.

ПлъыфэцIэр щыIэщIэм и определенэу, а тIури зэщIыгъуу нэгъуэщI щыIэщIэм и определенэу щыщытым деж, определенэр зэпыту ятхыну къигъэуващ проектым (§ 62, п. 6): пщащэ нэкъулэн, щIалэ пэкIыхь. ПсалъитI—щыуэ зэхэт определенэр зи определенэ щыIэщIэм и пэкIи щытынкIи езы псалъитIри щыIэщIэу щытынкIи хъунущ, псалъэм папщIэ, гъущI цIынэ джыдэ, нартыху гъуэжь пIастэ. ГъущI гъэгу лэжьа орфографическэ комиссэм къыщтакъым ар. «Буржуазие», «Хирургие»—хэм хуэдэ псалъэхэм—ие-р—иэ-кIэ зэпхъуэкI хъунукъым:—и-р зыхэт пычыгъуэм щыщкъым, абы здищтэркъым—эр, абы и закъуэ пычыгъуэ хъууэ псалъэкIэм щыту адыгабзэм кIыщыкIуэркъым. Абы нэмыщIкIэ Гугъуэт Лол тэмэму зэрыжиIащи, апхуэдэу къапсэлъыркъым адыгэхэм.

БзэщIэныгъэм щэч кыт-рамыхьэж щыхъуа пэтми, щыIэ пэжырытхэм Iуэхум къыхимылъытэу къагъуэгурыкIуэу, ауэ иджы комиссэм «Зэригъэзэхуэжауэ» жыхуаIэр зи щхьэ хущымыт енгъэ цIэпапцIэхэр префиксу къалъытауэ псалъэм пыту тхын хуейуэ къызэрагъэувар армырауэ пIэрэ?

Зи щхьэ хущымытыж енгъэ цIэпапцIэхэр 1—2-нэ щхьэхэм деж лIэужьыгъуитIу хэтщ бзэм: си сэ си, уи уэ, уи, ди (дэ ди, фи) фэ фи. Сэ си, уэ уи, дэ ди, фэ фи—хэр зэпыту къыдопсалъ, зэпыхауэ дотх. (Саугъэту сату щытмэ, ар уэ уи псэм дэхуэфыну. (Щоджэщ1ыкIу Алий).

Си, уи, ди, фи-хэр морфемитIу зэхэтщ: зей щхьэр къэзыгъэлъагъуэ с, у, д, ф—щхьэ цIэпапцIэм къытекIахэр енгъэ къызэрыкI и йы. Я-р зэхэтщ й куэд бжыгъэм и префикс а.

Си (сэ си, уи) уэ уи, и ди (дэ ди, фи) фэ фи, я, зи-хэр нэгъуэщI псалъэм щыгъуу фIэкIа къызэрамыгъэсэбэпым къыхэкIкIэ абыхэм йоджэ зи щхьэ хущымытык псалъэкIэ, енгъэ къэзыгъэлъагъуэ цIэпапцIэкIэ.

Зи щхьэ хущымытыж нэгъуэщI псалъэ лIэужьыгъуи къагъэсэбэп адыгабзэхэм, псалъэм папщIэ, союз-ра-и. «Союзы могут быть самостоятельными и несамостоятельными. К несамостоятельным относятся частицы, которые отдельно не употребляются, например, соединительные частицы —ра—и». Еплъ: Г. В. Рогава. З. И. Керашева. Грамматика адыгейского языка, Майкоп, 1966, нап. 336-рэ.

Союз, частицэ, послелог тхуэщIынукъым.

1970 гъэм КБНИИ-м къыдигъэкIа «Грамматикэм» къеIэтыта си, уи, и, ди, фи, я, зи-хэр послелогым и префиксу: си деж, уи деж. Еплъ нап. 71-м. «Ноба бзэ щIэныгъэм зэIубз, шэч къызытримыхьэж щыхъуа, ауэ щыIэ пэжырытхэр зэрымыгъуазэу» жыхуаIэм мыри щыщмэ, дэ ди фIэщ хъуркъым икIи къатщтэркъым апхуэдэ «зэгъэдзэкIар». — Лексическэ мыхьэнэ зимыIэ псалъэм (послелогым) лексическэ мыхьэнэ зиIэ псалъэр (цIэпапцIэр) и префиксу къэлъытэныр. Си, уи-хэм яйр сыт, «деж»-р ара?

Зи щхьэ хущымыт енгъэ цIэпапцIэр и гъусэ хабзэщ 1—2-нэ щхьэхэм деж щхьэ цIэпапцIэм. 3-нэ щхьэм деж и-р щIыгъущ, щыIэщIэм е зыгъэлъагъуэ (щхьэ) цIэпапцIэ а, мы, мэхэм языхэзым.

А псалъитI зэпхам я кум щыIэщ синтаксическэ зэпхыкIэ лIэужьыгъуитI: зэкIуныгъэ, зегъэкIуэныгъэ: енгъэ цIэпапцIэр щхьэрэ бжыгъэкIэ йокIу щхьэ цIэпапцIэм: Сэ си, дэ ди, абы и, абыхэм йа (я). Мыбы щыгъуэм псалъитI зэпхам щыщу нэхъыщхьэр щхьэ цIэпапцIэр арщ, енгъэ цIэпапцIэр кIэрыдзэщ. ЗэгъэкIуэныгъэм деж зи щхьэ хущымыт енгъэ цIэпапцIэр нэхъыщхьэу щыткIэрэ, абы щхьэ цIэпапцIэр. 3-нэ щхьэм деж щыIэщIэр, е зыгъэлъагъуэ цIэпапцIэр прегъувэ эргативнэ падежым. Ауэ 1—2-нэ щхьэхэм къапыувэркъым белджылыгъэ-падеж формэ—м-р. Ар гурыIуагъуэщ: щхьэ цIэ папцIэкIэр езыкъэ белджылыщи, —р, —м-хэр къапыувэркъым (—р, —м-хэм падеж мыхьэнэ фIэкIа имыIамэ, щхьэ цIэпапцIэхэм пыувэну къыщIэкIынт): Бажэ-м и фэ, а-бы и лIыгъэ, дэ ди гупсысэр.

Зи щхьэ хущымыт енгъэ цIэпапцIэхэр псалъэу щытщи, араш абыхэм нэгъуэщI псалъэр падежкIэ щIызэрахъуэкIыфыр.

Псалъэ зэпхам зи щхьэ хущымыт енгъэ цIэпапцIэ хэмытамэ, зегъэкIуэныгъэ щыIэкъым. Зэвгъапщэ: щэнтым и лъакъуэ — щэнт лъакъуэ, сабийхэм я щыгъын, сабий щыгъын. (Зэпха псалъэр падежкIэ зэрагъакIуэ хабзэщ послелогхэм, частицэ «нэхърэ нэхъ»-м, лексическэ мыхьэнэ зимыIэхэм).

Зи щхьэ хущымыт енгъэ цIэпапцIэхэр езгъэщIылIэныгъэ (примыкание) епхыкIэкIэ епхащ зи определенэ щыIэцIэм: ди къуажэ, и унэ. Абыхэм цIэпапцIэр е щыIэщIэр ящIыгъуэ, сэ си, уэ уи, абы и, дэ ди, фэ фи, абыхэм я—хэр егъэщIылIащ япэбелджылы щыIэцIэм: дэ ди къуажэ, абыхэм я IэщIагъэ, бажэм и фэ.

Зи щхьэ хущымыт енгъэ цIэпапцIэхэр псалъэухам определенэу хоувэ сыт щыгъуи, щхьэ зыгъэлъагъуэ цIэпапцIэ. 3-нэ щхьэм деж щыIэцIэ щIыгъуми щIымыгъуми: дэ ди къуажэр дахэщ, ди къуажэр дахэщ. Сабийм и щыгъыныр фIыщ —и щыгъыныр фIыщ. Шэнтхэм я лъакъуэр быдэщ — я лъакъуэр быдэщ. (3-нэ щхьэм деж щыIэцIэр е зыгъэлъагъуэ цIэпапцIэр дэгъэхуауэ къабгъэсэбэп шыхъунур 2-нэу щыжыпIэм дежщ).

Зи щхьэ хущымыт енгъэ цIэпапцIэхэр псалъэу зэрыщытым, псалъэухам и пкъыгъуэу зэрыхъуэ м и щыхьэтщ абыхэм упщIэ яхуэбгъэув хъуэ зэрыщытыр: Дэ ди къуажэр инщ— Хэт и къуажэр? е дэтхэнэ къуажэр? — дэ ди къуажэр.

Ахэр псалъэу зэрыщытым и щыхьэтщ псалъэухам и кIуэцIкIэ абыхэм я увыпIэр: ар зи определенэм и пэкIэ щытщ, зи определенэм и пэкIэ нэгъуэщI определенэ щытмэ, абы япэ итщ: Мыр ди (дэ ди ныбжьэгъущ — Мыр ди дэ ди урыс ныбжьэгъущ). Си (сэ си жьауэр къутащ)—Си (сэ си япон жьауэр къутащ). НэгъуэщIу жыпIамэ, зи определенэ псалъэмрэ зи щхьэ хущымыт енгъэ цIэпапцIэмрэ яку нэгъуэщI псалъэ къыдэувэнущ.

Зи щхьэ хущымыт енгъэ цIэпапцIэхэр псалъэм пыту птхымэ, ар зэмыпха псалъэ пыувэнкIэ хъунущ: Си (сэ си япон жьауэр къутащ). Зэвгъапщэ: Нобэрей ди собранэр кIыхьт. — Динобэрей собранэр кIыхьт. Си (сэ си, ди) определенэхэр зейр «жьауэр», «собранэр» арщ.

Си, уи, и, ди, фи, я—хэр «префиксу щыту, зэпха псалъэм пымыту нэгъуэщIым пыувэнкIэ хъунущ, жыхуаIэр тэмэму къыщIэкIынукъым. АтIэ ахэр псалъэу щыткIэрэ, определительнэ псалъэ зэпха псом щыщу япэ дыдэ нуиэ хабзэщ. Абы и лъэныкъуэкIэ, ахэр ещхьщ зыгъэлъагъуэ цIэпапцIэ «мы», «мо», «я»-хэм. Зэвгъапщэ: Си зы дыщэ Iэлъыныр — а зы дыщэ Iэлъыныр.

(КIэухыр 4-нэ напэм).

Налшык «Севкавэлектроприбор» заводым и 5-нэ цехым и лажьыгъэфIхэмкIэ цIэрыIуэ щыхъуащ Дер Феня (сурэтым). Абы радиоаппаратурахэр Iэлэу зэпкърелъхьа, и махуэ, мазэ къалэнхэми щыщIримыгъэгъу къэхъуркъым.

Тесыхар ЩОМАХУЭ Владимирщ.

КIЭЩIУ

КЪАГЪЭЩIЭРЭЩIЭЖ

Къэбэрдей-Балъкъэр дэрбзэр производственнэ объединенэм и коллективхэм гъэблэкIар фIы дыдэу къызэранэкIащ, мы гъэми хъарзынэу мэлажьэ. Бригадиплым — Знайковэ Алинэ, Къардэн Кузинкэ, Хьамдэхъу Верэ, Балъкъэр Женя сымэ зи мастерхэм кварталыр щухыным идыжри тхьамахуэ нэхърэ нэхъыбэ иIэжу я планхэр ягъэзэщIащ, абы щыгъуэми къащIагъэкI изделиехэр дагъуэншащ, зыгорыхьэхэм хуабжьу ягу ирохь.

Объединенэм гулъытэ-хуэ щыхуащI къэщIагъэкI изделиехэр лIэужьыгъуэхэм, къагъэщIэрэщIэжкIэ я бжыгъэм хэгъэхъуэным. Апхуэдэу мазитIрэ ныкъуэм щыгъын лIэужьыгъуэу яда 53-м щыщу 41-р, къэщIагъэкI псоми я процент 75-р мы гъэр къызэрихьэрэ къагъэщIэрэщIэжащ.

Псом хуэмыдэу я Iуэху фIыщ бостейхэр щаду, объединенэм и цIыфэм щIэту Прохладнэм щыIэ фабрикэм и коллективым. Мылейуэ мы махуэхэм мэлажьэ Тэрч кIалэм. Каменномоет. Зейкъуэ, Кури Инщэ. Ауш-джэр къуажэхэм щыIэ филиалхэри.

ЦЕХ ЯУХУЭ

«КъэбэлъкъокIэрэ объединенэм Налшык щIэ и заводым хъулъэ къэщIэщIагъэкIыу цех щаухуэ. Ар октябрым крихьэлIэу лажьэу яутIыпщынущ икIи гъэм ирихьащ.

Голландием щата конкурсхэм ансамблым щыщ щыхуэ 50 хэтащ. Ди артистхэм я лъагъэкIэлъэкIуэныгъэр Голландием щыпсэухэм ягу ирихьащ.

дунейр НОБЭ
нэгъуэщI къэралхэм кърагъэкIыж

Зи кIуэцIыр щIыIэтыIэ автомобилым уиеу градус 50 дунейм щихуабгъуэ зэманым Вразавиль и уэрамхэм къыщыцыбжы х ь к I э гу лIъумытэу къанэркъым къамылыфэ-фIыщIафэ сабийхэм я Iэпэхэр зыIыгъ цIыхубз щIыфэ хужьхэм. Ущымыгъуэу занщIэу къощIэ ахэр контролецхэм ядэжIуа ди хэку цIыхубзхэу зэрыщытыр. Ахэр я тепIъэкIэ адрейхэм, рагъэгугъахэрщ. Дауи, хъыджэбз ныбжьыщIэхэр дамыхьэхыу къэнакъым машинэ, уиэ щхьэхуэхэр яIэу щытыным, сытми кIикъутэ тыкуэнхэм. ИнэжыпэкIэ дауэ къызэрыщIидзар?

Псоми я гугъу сщIынкъым. Ауэ лабынъуэхэр я африканцыллIхэм лбгъадэкIыжри нэгъуэщI зыгуэру я псэукIэр яухуэжащ: французхэм адэкIуэжащ. Ев-

— Насып жыпIа? — псалъэмакъым къыхохьэ Ольгэ У. — Сыт насып? Дыделэу къыщIэкIат, шыпсэхэр ди фIэщ хъууэ, мыбы къыщытпэплъэр дымыщIэу Союзыр къыщыдбгынам.

— АтIэ сыт мыбы фыщызыIыгъыр? Хэкум щхьэ фымыгъэзэжрэ? — соупщI Наталье К.

— Абы щхьэусыгъуэ зыбжанэ иIэщ, — жеIэ Ната-

ДИ ДЗЭХЭР КЪРАШЫХ

АПН-м и корреспондент Борисенкэ Валерий Чехословакием зыхъумэжыщымкIэ и министрым и заместитель,

— Европэм дэрэ къэпрыгъэкI Iэщэу щыIэр гъэмащIэным теухуа загъэпэщыгъэм Iэ традэхэмэ, Чехослова-

Проектым и авторхэм адыгэбзэ пэжырытхэр «нэсу фонетическэ принципым тегу зэхэтлъхьащ, едгъэфIэкIуащ», жыхуаIэр щыIэ орфографием макъзэпащIэхыу кънгъэсэбэп, къапсэлъ манъзеща ы-м и пIэкIэ сатырыщъым ' -р (апострофыр) — къамыпсалъэр, ауэ псалъэр зэпызыудыр, къедгъэгъуей, фейцей зыщIыр хабзэ щIын хуейуэ къызэригъэувыр (§§ 14, 15) арамэ, проектым теухуауэ зытха ныбжьэгъухэм Iупщ1у жаIэрагъэгъуфэхэрщ. Дауи, хъыджэбз ныбжьыщIэхэр дамыхэхыу къэнакъым машинэ, унэ щхьэхуэхэр яIэу щытыным, сытми нэшкъутэ тыкуэнхэм. ИпэжыпIэкIэ дауэ къызэрыщIидзар?

Псоми я гугъу сщIынкъым. Ауэ языныкъуэхэр я африканцыIхэм ябгъэдэкIыжри нэгъуэщI зыгуэру я псэукIэр яухуэжащ: французхэм ядэкIуэжащ, Европэм Iэпхъуэжащ е Браззавиль лъэ быдэкIэ щыуващ. Ауэ Конгэм сызэрыщыIэрэ блэкIа илъэситIрэ ныкъуэм си нэгу щIэкIауэ быдэу жысIэфынущ апхуэдэхэр куэдкIэ зэрынэхъ мащIэр.

Ди хэку икIа цIыхубзхэм я нэхъыбапIэм дежкIэ вилляхэр щхьэгъубжэ зыхэмылъ, электричествэ зэмыкIуалIэ, санитарие лъэпкъ здэщIымыIэ унэжь цIыкIухэщ. Машинэм и гугъу пщIымэ — мопед яIэмэ ирипагэу аращ. Пэжщ, тыкуэнхэр гъэщIэрэщIащ, Францием и хьэпшыпхэр щIэзу щIэлъу. Ауэ абыхэм щыщэхуэфхэр закъуэтIакъуэщ, уасэхэр зэрыниным къыхэкIыу.

— Насып жыпIа? — псалъэмакъым къыхохьэ Ольгэ У. — Сыт насып? Дыделэу къыщIокIат, шыпсэхэр ди фIэщ хъууэ, мыбы къыщытпэплъэр дымыщIэу Союзыр къыщыдбгынам.

— АтIэ сыт мыбы фыщызыIыгъыр? Хэкум щхьэ фымыгъэзэкрэ? — соупщI Наталье К.

— Абы щхьэусыгъуэ зыбжанэ пIощ, — жеIэ Наталье. — Сэ сынкъапщтэмэ, си Iыхьлыхэм, псом япэрауэ си адэм, нэгъуэщI къэрал цIыху сыдэмыкIуэну тхIийуэ къыспэзыубыдауэ щытам икIи илъэсибл хъуауэ зы письмо кIапэ къысхуэзымытхам, нэлат къызахыкIэ сошынэ. Ауэ псом нэхърэ нэхъыщхьэр мыбы щыIэ законхэм япкъ иткIэ быныр къызыхуэзыгъэнэну хуитыр адэрщ икIи абы ар къуэзритын щыIэкъым.

Я гугъу сщIынкъым СПИД узыфэр къызэуэлIахэм е ялIэм зрамыгъэубгъэжьыну советскэ посольствэм зыщызыгъэпщкIухэу нужькIэ СССР-м къашэжахэм.

Сыт сэ а псор щIэстхыр? Ди ханхэгъу цIыхубзхэм Браззавиль щаIэ псэукIэ хьэлъэм щыгъуазэ фыщIыну ара? ЦIыхум хэлъын хуей щэным сытепсэлъыхьыну ара? Хьэуэ.

Урыс псалъэжь хъарзынэ щыIэщ: «Блэнейрэ къэпщи — зэ пыупщI!». Аращи, фэ зыфхузогъазэ, хъыджэбзхэ; кууэ фегупсыс жэуапльныгъэшхуэ зыпылъ апхуэдэ лъэбакъуэр фчын и пэкIэ. Уеблэмэ а лъэбакъуэр чыныр лъагъуныгъэ иным пыщIауэ щытми....

АМВРОСИЕВ Дмитрий,
АПН-м и корр.
Браззавиль.

ДИ ДЗЭХЭР КЪРАШЫХ

АПН-м и корреспондент Борисенкэ Валерий Чехословакием зыхъумэжьыныкIэ и министрым и заместитель, Чехословацкэ цIыхубэ армэм и генеральнэ штабым и начальник генерал-майор Антон Слимак йоIасалъэ.

— Уэ советскэ дзэхэр Чехословакием зэрырашыжыну пIалъэм дауэ уеплъэ?

— Ар япэм дызэригугъам нэхърэ зыкъомкIэ нэхъ кIыхьу щытынущ. Чехословакием и президент Вацлав Гавел Москва щыщыIам, къэралитIым я правительствэхэр абы теухуауэ зэгурыIуащ.

Варшавскэ Договорым хэт къэралхэм я унафэщIхэр 1989 гъэм Москва щыщыIэзэхуэзам СССР-м жиIащ 1968 гъэм и дзэхэр хабзэншагъэкIэ Чехословакием кънхъауэ зэрыщытар. Ар абы къызэридзыхам ди дежкIэ мыхьэнэ иIэщ.

Советскэ дзэхэр ирашыжыну унафэ зэращIар тэмэмщ. ЦIыхухэр абы зэрегупсысыр зэтехуэркъым. Дзэхэр къызэрихьам хуэдэу пешIэу икIыж щIэмыхъунур сыт? Апхуэдэу жызыIэхэм я нэхъыбэм къалъытэркъым Чехословакием ирашыж дзэхэр хагуэшэн зэрыхуейр.

— Ди къэралым икIыж дзэхэм псэупIэ унэхэм нэмыщI нэгъуэщI мылъку къагъанэрэ? Ахэр фэ дауэ къэвгъэсэбэпыну?

— Чехословацкэ цIыхубэ армэм идыкIэ апхуэдэ мурад иIэкъым, ауэ языныкъуэ объектхэр къэдгъэсэбэп хъунущ. ПсэупIэ унэхэм я гугъу пщIымэ, абыхэм унафэ тезыщIыхьыныр щIыпIэ властхэрщ. Адрей къэралхэми хуэдэу, Чехословакиер псэупIэ унэхэмкIэ гугъу йохь.

— Европэм дзэрэ къызэрыгуэкI Iэшэу щыIэр гъэмэщIэным теухуауэ зэгурыIуныгъэм Iэ тращэмэ, Чехословацкэ цIыхубэ армэр цIыху мини 60-кIэ, танк мини 3-кIэ, бронетранспортер мини 3-кIэ нэхъ мащIэ хъунущ. ИтIанэ Варшавскэ Договорым хэту къищта къалэныр абы хуэгъэзэщIэну?

— Зи гугъу пщIа бжыгъэхэр зыхъумэжьыныкIэ министрым и пресс-конференцым къыщигъэлъэгъуащ. Пэжщ, 1990 гъэм танкхэр 850-кIэ, итIанэ арт уэру мини 2-кIэ дгъэмэщIэну ди мурадщ. Къэтщта къалэным и гугъу пщIымэ, дгъэмэщIа нэужьи ди армэм ар зэрыхуэгъэзэщIэнур си фIэщ мэхъу.

— Чехословацкэ армэм цIыху куэд хэIынущ. Абыхэм я Iуэхур дауэ хъуну?

— Иджыпсту ди армэм офицеру хэтын хуейм щыщу процент 85-р диIэу аращ. Дэ псом япэу хэдгъэкIынуэр къулыкъу зэрыщIэн хуей пIалъэр зыухэрщ. Илъэс 55-м нэсу, абы щIигъуэ офицерхэр процент 5,5-рэ мэхъу. Дзэм хэкIыжыну лъаIуэхэри щыIэщ. Абыхэм я лъэIур яхуэтщIэнущ.

— «Обрана лидуэ» газетыр фи армэм къигъэсэбэп советскэ техникэр зэрызэкIэлъымыкIуэм тетхыхьащ. Уэ абы дауэ уеплъэр?

— Ди армэр советскэ IэщэкIи зэгъэпэщащ. Ауэ Чехословацкэ цIыхубэ армэм и унафэщIхэр а Iуэхум зэрепльымрэ газетым итхымрэ зэтехуэркъым. Советскэ вооружение техникэ ямыIэу щыгъмэ, ди дзэхэр иджырей армэу къэплъытэ хъунукъым.

(АПН).

МАРИНЭ, ОЛЬГЭ, НАТАЛЬЕ, НЭГЪУЭЩIХЭРИ

КЪЭРАЛ IЭТАЩХЬЭМ И ТЕЛЪХЬЭУ

МАНИЛЭ. Филиппинхэм я цIыхухэм ноба президент хахын хуей хъуатэмэ, иджыпсту а къэралым и Iэтащхьэ Корасон Акинэ текIуэныгъэ кънхъыну къыщIэкIынт. Абы и щыхьэтщ къэралым и цIыхухэм мартым зэрахэупщIыхьам къигъэлъэгъуахэр. Абы щыгъуэ зэпсэльэ пIыху миным нэблагъэм я процент 44,5-м Корасон Акинэ щхьэкIэ Iэ зэрагъэлынур жаIащ. Абыхэм езыгъэупщIа организацэм и унафэщI Амансио Сарминто зэрыжиIамкIэ, абы белджылыуэ къегъэлъагъуэ Филиппинхэм я президентыр адрей политическэ лэжьакIуэхэм нэхърэ нэхъыфIу зэральэгъур.

(ТАСС).

дунейр нобэ
нэгъуэщI къэралхэм къратыкI

ИУЖЬ СЫХЬЭТЫМ

НЬЮ-ИОРК. Нэгъабэ США-м и дзэхэр Панамэм щытеуам щыгъуэ цIыхуу хэкIуэдар Вашингтон мащIэу фIэкIа кънгъэлъэгъуакъым. Абы и щыхьэтщ США-м юстицэмкIэ и министру щыта Рамсе Клаарк дыгъуасэ Майами (Флоридэ штат) къыщыпсалъэм жиIар. Ар иджыблагъэ Панамэм щыIащ. Кларк къызэрилъытэмкIэ, США-м и дзэхэр абы щытеуам щыгъуэ Панамэм и цIыхуу мини 4-м къыщыщIэдзауэ 7-м нэс хэкIуэдащ.

Америкэм и правительствэм япэм хъыбар къызэритауэ щытамкIэ, а зауэм Панамэм и цIыхуу 516-рэ, абыхэм ящыщу мамыру псэууэ 202-рэ фIэкIа хэкIуэдакъым. Соединеннэ Штатхэм абы щыгъуэ зауэлIу яфIэкIуэдар 23-рэщ.

ФРИТАУН. Лъэпкъ Зэгуэтхэм я Организацэм гулъытэшхуэ хуещI палестинскэ Iуэхум унафэ тещIыхьыным. Иджыпсту абы нэхърэ нэхъ къалэн ин Къуэкъыпэ Гъунэгъум къыпэщыткъым. Апхуэдэу итщ сьерралеонскэ къалащхьэм къыщызэIуаха щIыналъэ зэIущIэм хэт африканскэ къэралхэм я унафэщIхэм я деж ООН-м и генеральнэ секретарь Х. Перес де Куэльяр игъэхьэ телеграммэм. А зэIущIэм ООН-м и делегацэ, Европейскэ къэрал зыбжанэм я организацэхэм я делегацэхэр щыIэщ. Абы апхуэдэу хэтщ СССР-м икIа делегацэри.

ООН-м и генеральнэ секретарым и телеграммэм къыщыхъулIэгъуащ Къуэкъыпэ Гъунэгъум мамырыгъэ захуэ щыгъэувыным, палеетинскэ народым и хунтыныгъэр зэфIэгъэувэжыным, нагъуэщIым и унафэм щIэмыт Палестинскэ къэрал къызэгъэпэщыным хуэунэтIа Iуэхум африканскэ къэралхэм куэд зэрыхащIыхьыр.

ХАРАРЕ. Зимбабвем и президент Роберт Мугабе илъэситху къэкIуэнум къэралыпI и Iэтащхьэу зэрылэжьынум теухуауэ псалъэ ирагъэтащ.

Къэралым и цIыхухэм мазэ кIуам президент хахащ. Р. Мугабе щхьэкIэ хэхакIуэхэм я процент 80-м нэблагъэм Iэ яIэтащ. Гугъэ зэращIымкIэ, правительствэщIэм хэтынухэр Р. Мугабе зэман благъэм жиIэнущ.

ВАРШАВЭ. Польшэ Республикэм и социал-демократием правительственнэ экономическэ программэм зэрепльыр мы мазэм и кIэ пщIондэ трырагъэдзэну и мурадщ. Апхуэдэу жиIащ СДРП-м и Центральнэ исполнительнэ комитетым и генеральнэ секретарь Лешек Миллер. Абы къыхигъэщащ СДРП-м и программэр егупсысауэ зэрызэхальхьар, ар правительствэм и планым куэдкIэ къызэрыщхьэщыкIыр.

КАТМАНДУ. Киртипурэ къалэм щыпсэухэм ящыщу цIыху миниблым нэблагъэ уэрамым кIыдыхьэри къэралым демократическэ зэхъуэкIыныгъэхэр щегъэкIуэкIын хуейуэ зэрагъэувыр жаIащ. Абы хэтахэм Катманду кIуэну мурад яIащ. АрщхьэкIэ полицэр абыхэм япэщIэувыщ. КъащыхуэмыгъэувыIэм, Iэщакlэ яхэуэу щIадзащ. Абы щыгъуэ щы укIыгъэ, тху уIэгъэ хъуащ.

(ТАСС, апрелым и 3-м).

Зи кIуэцIыр щIыIэтыIэ автомобилым уису градус 50 дунейм цIыхубэгъуэ зэманым Браззавиль и уэрамхэм къыщыщыбжы х ь к I э гу ялъэмытэу къэнэркъым кIамылыфэ-фIыщIафэ сабийхэм я Iэпэхэр зыIыгъ цIыхубз щIыфэ хужьхэм. Ущымыуэу занщIэу къощIэ ахэр конголезцхэм ядэкIуа ди хэку цIыхубзхэу зэрыщытыр. Ахэр я теплъэкIэ адрейхэм, къапщтэмэ, французыбзэкIэ щIыхубзхэм зыкIи къащхьэщыкIыркъым, нужьрейхэм дунейр апхуэдизу щыхуабэм деж лъэсу къызэрамыкIуэхыр къомылъытэмэ.

Сыт къызэрыгуэкI а советскэ хъыджэбз цIыкIухэр езыхулIар я адэ-анэхэр, ныбжьэгъухэр къагъанэу, зэса псэукIэр яхъуэжу Африкэ жыжьэр псэупIэ ящIыным? Лъагъуныгъэ? Лэжьапщ1э нэхъ иныр, хьэмэрэ псэукIэ нэхъ дахэр ара? А упщIэхэм жэуап къратыну сэ селъэIуащ мы зэманым Конгэм щыпсэу языныкъуэ советскэ цIыхубзхэм.

— Жэуапльныгъэ ин зыпылъ лъэбакъуэр щытча а зэманым ди кIэкIуэнур нэгъуэщI зыгуэру къытщыхъурт, — зеумысыж Маринэ С. — Апхуэдэ лъэбакъуэм дэ драхулIащ, зы лъэныкъуэкIэ, ди псэукIэр щIагъэуващэу зэрыщымытым, къэдлажьыр зэрымащIэм, дэтхэнэ зы цIыхубэри зыщIэхъуэпсым хуэдэу дахэу, екIуу дыщытыну Iэмал зэрыдмыгъуэтым, нэгъуэщI лъэныкъуэкIэ, дытрагъэгушхуащ щхьэгъусэ тхуэхъуэхэр дахэу къытпылъу, гулъытэ къытхуащIу, IэджэкIэ дыкъагъэгугъэу зэрыщытам.

Си псалъэгъум лъагъуныгъэ Iуэхум тепсэлъыхьын идакъым.

Нэхъ дэзыхьэхар къызэрагъэгугъахэрщ. Дауи, хъыджэбз ныбжьыщIэхэр дамыхэхыу къэнакъым машинэ, унэ щхьэхуэхэр яIэу щытыным, сытми нэшкъутэ тыкуэнхэм. ИпэжыпIэкIэ дауэ къызэрыщIидзар?

Псоми я гугъу сщIынкъым. Ауэ языныкъуэхэр я африканцыIхэм ябгъэдэкIыжри нэгъуэщI зыгуэру я псэукIэр яухуэжащ: французхэм ядэкIуэжащ, Европэм Iэпхъуэжащ е Браззавиль лъэ быдэкIэ щыуващ. Ауэ Конгэм сызэрыщыIэрэ блэкIа илъэситIрэ ныкъуэм си нэгу щIэкIауэ быдэу жысIэфынущ апхуэдэхэр куэдкIэ зэрынэхъ мащIэр.

Ди хэку икIа цIыхубзхэм я нэхъыбапIэм дежкIэ вилляхэр щхьэгъубжэ зыхэмылъ, электричествэ зэмыкIуалIэ, санитарие лъэпкъ здэщIымыIэ унэжь цIыкIухэщ. Машинэм и гугъу пщIымэ — мопед яIэмэ ирипагэу аращ. Пэжщ, тыкуэнхэр гъэщIэрэщIащ, Францием и хьэпшыпхэр щIэзу щIэлъу. Ауэ абыхэм щыщэхуэфхэр закъуэтIакъуэщ, уасэхэр зэрыниным къыхэкIыу.

— Насып жыпIа? — псалъэмакъым къыхохьэ Ольгэ У. — Сыт насып? Дыделэу къыщIокIат, шыпсэхэр ди фIэщ хъууэ, мыбы къыщытпэплъэр дымыщIэу Союзыр къыщыдбгынам.

— АтIэ сыт мыбы фыщызыIыгъыр? Хэкум щхьэ фымыгъэзэкрэ? — соупщI Наталье К.

— Абы щхьэусыгъуэ зыбжанэ пIощ, — жеIэ Наталье. — Сэ сынкъапщтэмэ, си Iыхьлыхэм, псом япэрауэ си адэм, нэгъуэщI къэрал цIыху сыдэмыкIуэну тхIийуэ къыспэзыубыдауэ щытам икIи илъэсибл хъуауэ зы письмо кIапэ къысхуэзымытхам, нэлат къызахыкIэ сошынэ. Ауэ псом нэхърэ нэхъыщхьэр мыбы щыIэ законхэм япкъ иткIэ быныр къызыхуэзыгъэнэну хуитыр адэрщ икIи абы ар къуэзритын щыIэкъым.

Я гугъу сщIынкъым СПИД узыфэр къызэуэлIахэм е ялIэм зрамыгъэубгъэжьыну советскэ посольствэм зыщызыгъэпщкIухэу нужькIэ СССР-м къашэжахэм.

Сыт сэ а псор щIэстхыр? Ди ханхэгъу цIыхубзхэм Браззавиль щаIэ псэукIэ хьэлъэм щыгъуазэ фыщIыну ара? ЦIыхум хэлъын хуей щэным сытепсэлъыхьыну ара? Хьэуэ.

Урыс псалъэжь хъарзынэ щыIэщ: «Блэнейрэ къэпщи — зэ пыупщI!». Аращи, фэ зыфхузогъазэ, хъыджэбзхэ; кууэ фегупсыс жэуапльныгъэшхуэ зыпылъ апхуэдэ лъэбакъуэр фчын и пэкIэ. Уеблэмэ а лъэбакъуэр чыныр лъагъуныгъэ иным пыщIауэ щытми....

АМВРОСИЕВ Дмитрий,
АПН-м и корр.
Браззавиль.

Унагъуэ хьэщIэщ

Софие пэмыжыжьэ Витошэ бгым гугъу удемыхьу удокI. Абы и щыгум утетмэ, дунейр дахэ дыдэу уолъагъу, уи гум зегъэпсэху, къалэм дэт Iэуэлъауэр зэхэпхыриъым. Аращ мы щIыпIэм турист куэд къыщIэкIуэр. Абыхэм хьэщIэщхэр къазэремэщIэкIыр ягу къеуэрт.

Абы Iэмал къыхуагъуэтащ. Пэжщ, турист унэхэр ящIрэ тIысыжу, илъэс Iэдижкlэ мыгузавэу щыс хъунут, ауэ Болгарием и цIыхухэр Iуэхум нэгъуэщIу егупсысащ: унагъуэ хьэщIэщхэр къызэIуахащ. Унэшхуэхэр, дачэхэр зейхэм абыхэм туристхэр щIагъэтIысхьэ.

Ар иджы къаубла хабзэу аракъым. Болгархэм я пэшхэм цIыху щIагъэтIысхьэу къызэрекIуэкIрэ куэд щIащ. Ауэ щыхъукIи унэ хуей псомкIи къахуэзыгъуэтыр «Кооптурист» фирмэрщ.

1988 гъэм япэ унагъуэ хьэщIэщхэр къызэIуахыу, пэшхэр мыхъуу, фэтэрхэр яту щIадзащ. Зи унэм апхуэдэу турист щIэзыгъэтIысхьэ болгариныр нэгъуэщIым и дэIэпыкъуныгъэ щыгугъыркъым, Iуэхутхьабзэ псори унагъуэм исхэм ящIэ.

Витошэ и щыгум тес Симеоновэ поселкэм апхуэдэ япэ хьэщIэщхэр къыщыпсэIуахащ. Абы дэт унэхэр тIу-щыуэ зэтетщ, чырбыщым къыхэщIыкIащ, плиткэ дахэкIэ къынщIыкIащ, унэщхьэхэм кхъуэщын фIыцIэ телъщ. Абыхэм я хъуреягкIэ жыг къегъэкIэкIащ.

Унэм ущIыхьэмэ, сенэм телевизор, телефон щIэтщ. Ухуейуэ щытма, пщэфIапIэ, зэрыжьыщIэ машинэ хуит къыпхуащIынущ. Апхуэдэ гугъуехь ухэмытынумэ, псори пхуащIэнущ: я лъэпкъ щхыныгъуэхэр пхуагъэхьэзырынущ, пхуэжьыщIэнущ, такси къыпхурадзэнущ, лыжэнIэ къэбжьхьыфу урагъэсэнущ.

— Ди деж зэ щыIар зэпымыууэ къэкIуэну ды хуейщ, — жеIэ Симеоновэ поселкэм щыпсэу, унэ зиIэ Михаил Нордановым. — Си унэм и пыкъуэр хьэщIэщ сщIащ. Мыбы апхуэдэу зэман куэд ихьыну си гугъакъым. Ауэ махуэ псом лэжьапIэм сыщымыIэми мэхъури, абыкIэ сыкъокI — электрикыу сыщылажьэ фермэр тпэжьжьэкъым. Си фызым и [illegible] кIымыгъанэу хъуакъым.

— Дэ хьэщIэщхэр къызэIуахым сыт хуэдэкIи дэIэпыкъуэгъу дахуохъу, — жеIэ «Кооптурист» организацэм и унафэщI Георгий Ангеловым. — Япэ гъэм хэхъуэ диIакъым — рекламэм ахъщэшхуэ тедгъэкIуэдащ, ди цIыхухэр англыбзэм хуедгъэджащ.

Унагъуэ хьэщIэщхэр къэралым ейхэм нэхърэ нэхъ лъапIэкъым. Францием, Швейцарием, Грецием, Ливием, Югославием, Италием, Советскэ Союзым къикI туристхэм, Iуэху зезыхьэхэм ящыщ куэд абыхэм къыщоувыIэ. Хэхэр къэвгъэсэбэпынумэ, мыбы фыщыщIэупщIэ: Болгарие, Софие, Г. С. Раковски уэрам, 103.

ЕГОРОВЭ Татьянэ,
БАДАЛОВЭ Татьянэ,
АПН-м и корр.
Софие.

КОНЦЕРТ 18 ИТАЩ

Къафэмкlэ «Къэрэшей» къэбэрдей-балъкъэр къэралым ансамблыр Налшык щыщIэныгъэ Гуллядиным и фабрикэм и коллективым. Мыбейуэ мы махуэхэм мэлажьэ. Тэрч къалэм, Каменномост, Зеикъуэ, Куршиц, Ищхэ, Аущджэр къуажэхэм щыIэ филиалхэри.

ЦЕХ ЩЫХУЭ

«Къэбэлъкъконсерв» объединенэм Налшык щыIэ и заводым хъэлэ къыщыщIагъэкIыу цех щыхуэ. Ар октябрым ирихьэлIэу лажьэу яутIыпщынущ икIи гъэм Гуллядиным щыпсэухэм ансамблым щыщ. ЦIыху 50 хэтащ. Ди артистхэм я къыкъэгъэлъэгъуэныгъэр Гуллядиным щыпсэухэм ягу ирихьащ.

НЭХЪЫФІ ПХУЭМЫЩІЫНУМЭ...

(Кlэухыр. ПэщIэдзэр 3-нэ напэм).

Си, уи, и, ди, фи, я-хэр пыувэну хущIокIу зейр къэзыгъэлъагъуэ щIыэ щIэпапщIэм, 3-нэ щхьэм деж зыгъэлъагъуэ щIэпапщIэм е щыIэщIэм. Апхуэдэу къэхъуащ сэси, уэуи, дэди, фэфи (мыхэр зэпыхауэ дотх). Евгъапщэ: сэсей, фэфей, н., адэмыи псалъэ, анэмыи гулъытэ, шэнтымыи лъакъуэ.

Зи щхьэ хущымыт еигъэ щIэпапщIэхэр псалъэ щхьэхуэу къыхагъэкIыу икIи ятхыу къогъуэгурыкIуэ Нэгумэ Шорэ деж къыщыщIэдзауэ. (Еплъ: Хьэтlохъуащыкъуэ Къазий, Л. Лопатинскэм, Щlагъуэ Нурий, Борынъуей Тlутlэ, нэгъуэщIхэм я тхыгъэхэм. Еплъ 1936, 1939, 1941, 1963 гъэхэм кыдэкIа орфографие хабзэхэм).

Си, уи, и, ди, фи, я, зи—хэм япэ дыдэ префиксКIэ еджа профессор Н. Ф. Яковлев и научнэ унафэщIу адыгабзэ орфографиер 1939 гъэм щызэхалъхьам щыгъуэ ятхауэ щытащ «Притяжательные местоимения (префиксы) «си», «уи», «и», «ди», «фи», «я», «зи» пишутся раздельно с последующими словами» жиIэу.

1962 гъэм иджы щыIэ орфографие хабзэхэр къыщащтэм ятхыгъауэ щытащ зи гугъу тщIы псалъэхэр префиксу къэлъытауэ псалъэм пыту тхын хуейуэ. Абы щыгъуэ комиссэм къищтауэ щытакъым.

Иджыпсту щхьэусыгъуэ гуэр щыIэу тщIэркъым дэ зи щхьэ хущымыт еигъэ щIэпапщIэхэр псалъэм пыту ттхын хуейуэ. Абыхэм я тхыкIэ хабзэхэм щIыхукэр есащ.

Зи щхьэ хущымыт еигъэ щIэпапщIэхэр — си (сэ си, уэ уи, и, ди (дэ ди, фи) фэ, фи, я, зи-хэр щыIэщIэм пыту ттхыуэ дыхуежьэмэ, псалъэхэр нэхъ кIыхь, къеджэгъуей, тхыгъэр нэхъ мыдахэ зэрыхъуным и мызакъуэу, нэхъ гурыIуэгъуей хъунущ. А щIэпапщIэхэр щIэ унейхэм, шифрэкIэ тха бжыгъэщIэхэм екъуа щIыкIукIэ питхэн хуей хъунущ: Си—Хьэсэнбий, февралым и —5-м, Советскэ Союзым и Коммунистическэ партым и— Центральнэ Комитетым и— Пленумым и Iуэхукlэ кьита хъыбар.

Си, уи, и, ди, фи, я, зи-хэм япэ дыдэ щIэпапщIэхэр пыту ттхыуэ щIэздзэмэ, абыхэм лексическэкIи грамматическэкIи яхуэдэ сэ си, уэ уи, дэ ди, фэ фи, абы и, абыхэм я-хэри ттхын хуей хъунущ, езыхэр зэпытрэ, зи определенэ щыIэщIэми пытыжу, псалъэм папщIэ, мыпхуэдэу: Сэсипэжым джатэ щIагъым, Щхьэпэ щIищIмэ, емыкIу хъункъэ. Саугъэту сату пытмэ. Ар уэуипсэм дэхуэфыну? (Щ. А.).

Абы щыгъуэм зэхэгъэкIыгъуей хъунущ сэ си, уэ уи, дэ ди, фэ фи-хэр зэпыту, тхын щыхуейр (ахэр щыпределяхэмэ) ахэр зэпызауэ тхын щыхуейм (сэ, уэ, дэ, фэ-хэр щыпределяхэм) ахэр зэпыту тхын хуейуэ. Абы щыгъуэ комиссэм къищтауэ щытакъым.

Иджыпсту щхьэусыгъуэ гуэр щыIэу тщIэркъым дэ зи щхьэ хущымыт еигъэ щIэпапщIэхэр псалъэм пыту ттхын хуейуэ. Абыхэм я тхыкIэ хабзэхэм щIыхукэр есащ.

Зи щхьэ хущымыт еигъэ щIэпапщIэхэр — си (сэ си, уэ уи, и, ди (дэ ди, фи) фэ, фи, я, зи-хэр щыIэщIэм пыту ттхыуэ дыхуежьэмэ, псалъэхэр нэхъ кIыхь, къеджэгъуей, тхыгъэр нэхъ мыдахэ зэрыхъуным и мызакъуэу, нэхъ гурыIуэгъуей хъунущ. А щIэпапщIэхэр щIэ унейхэм, шифрэкIэ тха бжыгъэщIэхэм екъуа щIыкIукIэ питхэн хуей хъунущ: Си—Хьэсэнбий, февралым и —5-м, Советскэ Союзым и Коммунистическэ партым и— Центральнэ Комитетым и— Пленумым и Iуэхукlэ кьита хъыбар.

Си, уи, и, ди, фи, я, зи-хэм япэ дыдэ префиксКIэ еджа профессор Н. Ф. Яковлев и научнэ унафэщIу адыгабзэ орфографиер 1939 гъэм щызэхалъхьам щыгъуэ ятхауэ щытащ «Притяжательные местоимения (префиксы) «си», «уи», «и», «ди», «фи», «я», «зи» пишутся раздельно с последующими словами» жиIэу.

1962 гъэм иджы щыIэ орфографие хабзэхэр къыщащтэм ятхыгъауэ щытащ зи гугъу тщIы псалъэхэр префиксу къэлъытауэ псалъэм пыту ттхын хуейуэ. Абыхэм я тхыкIэ хабзэхэм щIыхукэр есащ.

Иджыпсту щхьэусыгъуэ гуэр щыIэу тщIэркъым дэ зи щхьэ хущымыт еигъэ щIэпапщIэхэр псалъэм пыту ттхын хуейуэ. Абыхэм я тхыкIэ хабзэхэм щIыхукэр есащ.

Зи щхьэ хущымыт еигъэ щIэпапщIэхэр — си (сэ си, уэ уи, и, ди (дэ ди, фи) фэ, фи, я, зи-хэр щыIэщIэм пыту ттхыуэ дыхуежьэмэ, псалъэхэр нэхъ кIыхь, къеджэгъуей, тхыгъэр нэхъ мыдахэ зэрыхъуным и мызакъуэу, нэхъ гурыIуэгъуей хъунущ. А щIэпапщIэхэр щIэ унейхэм, шифрэкIэ тха бжыгъэщIэхэм екъуа щIыкIукIэ питхэн хуей хъунущ: Си—Хьэсэнбий, февралым и —5-м, Советскэ Союзым и Коммунистическэ партым и— Центральнэ Комитетым и— Пленумым и Iуэхукlэ кьита хъыбар.

Си, уи, и, ди, фи, я, зи-хэм япэ дыдэ префиксКIэ еджа профессор Н. Ф. Яковлев и научнэ унафэщIу адыгабзэ орфографиер 1939 гъэм щызэхалъхьам щыгъуэ ятхауэ щытащ «Притяжательные местоимения (префиксы) «си», «уи», «и», «ди», «фи», «я», «зи» пишутся раздельно с последующими словами» жиIэу.

1962 гъэм иджы щыIэ орфографие хабзэхэр къыщащтэм ятхыгъауэ щытащ зи гугъу тщIы псалъэхэр префиксу къэлъытауэ

рэкIэ тха бжыгъэцIэхэм екъуа щIыкIэ питхэл хуей хъунущ: Си—Хьэсэнбий, февралым и —5-м, Советскэ Союзым и Коммунистическэ партым и— Центральнэ Комитетым и— Пленумым и Iуэхукlэ кьита хъыбар.

Си, уи, и, ди, фи, я, зихэр псалъэм пыту ттхыуэ щIэддзэмэ, абыхэм лексическэ грамматическэкIэ несет: си, уи, и, ди, яхуэдэ сэ си, уэ уи, дэ ди, фэ фи, абы и, абыхэм я хэри ттхын хуей хъунущ. Езыхэр зэпытрэ, зи определенэ щыIэкIэми пытыжу, псалъэм папщIэ, мыхуэдэу: Сэсипэжым джатэ щIагъым, Щхьэпэ щищIмэ, емыкIу хъункъэ. Саугъэту сату щытмэ. Ар уэупсэм дэхуэфыну? (Щ. А.).

Абы щыгъуэм зэхэгъэкIыгъуей хъунущ сэ си, уэ уи, дэ ди, фэ фи-хэр зэпыту, ттхын щыхуейр (ахэр щыопределенэмрэ) ахэр зэпыхауэ ттхын щыхуеймрэ (сэ, уэ, дэ, фэ-хэр щыподлежащэм е щыдополненэм, си, уи, ди, фи-хэр щыопределенэмрэ), псалъэм щхьэкIэ, зэвгъапщэ: Сэ си адэм и лъэпагъ сыгъуэлъагъ. (Щ. А.) Сэсинэм сэр нэмыщI кънлъхуауэ дунейм тетыр зыщ. («Адыгэ тауры хъэхэр»).

Армырауэ сэ, уэ, дэ, фэ-хэр щхьэхуэу, си, уи, ди, фи-хэр псалъэм пыту ттхымэ, псалъэухам и зы пкъыгъуэ определенэм и зы Iыхьэр щхьэхуэу, адрей и Iыхьэр псалъэм пыту ттхыуэ дыхуежьэмэ, ар къемызэгъщ, абы дезыхулIи щыIэкъым.

Зи щхьэ хущымыт енгъэ щIэпапщIэхэр псалъэм пыту ттхыным къишэнущ зэхэзэрыхьыныгъэхэр: псалъэ къызэрыхъу преверб и—, щхьэ префикс и—, енгъэ цIэпапщIэ и-хэр, зэтехуэрэ, си, уи, ди, фи-хэмрэ преверб и-м щхьэ префикс с—, у—, д— щыбгъэдэувэмрэ зэщхь хъуурэ, омоним псалъэ формэ щэ бжыгъэхэр бзэм къыщыхъунущ, причастиехэмрэ щыIэщIэхэмрэ я деж: ищIэр (его дно)— ищIэр (то, что он делает), игъавэр (его урожай) — игъавэр (то, что он варит), ищэхур (его секрет) — ищэхур (то, что он покупает). Абы игъавэр фIы? Абыхэм ящэхур пщIэрэ? СиIэр узот. Мыбы щыщ куэдым къарыкIыр, уеблэмэ, псалъэухам Iупщl щыхъурякъым.

Си, уи, и, ди, фи, я, зихэр щхьэхуэу, псалъэм пымыту щIэпттхынум и щхьэусыгъуэу урикъунщ мыр — зэтехуэныгъэхэр къызэрыхъур. Енгъэ цIэпапщIэхэр щхьэхуэу ттхыныр мэув зэхэзыгъэкI, зэщхьэщызыгъэкI (дифференцирующэ) принципу — псалъэм пыту фIэкIа птхы мыхъу превербым, щхьэ префиксым превербымрэ щхьэ префиксымрэ щызэбгъэдэтым къащхьэщыкIыу енгъэ цIэпапщIэхэр псалъэм пымыту ттхыныр.

Хабзэхэр нэхъыкIэ, нэхъ гугъу щIэщIынур сыт, абы щыгъуэми бзэщIэныгъэм уелъэстауэ?

Лабиализованнэ макъ дэкIуашэм и ужькIэ ы къыумыпсэлъу нэгъэщI макъ дэкIуашэ къыкIэлъыкIуэрэкым, нэгъэщIу жыпIэмэ, лабиализованнэр япэ иту, абы макъ дэкIуашэ гуэр къыбгъэдэту щыIэкъым, псалъэ макъ дэкIуашэхэм я ужькIэ ы зэрыдмытхым къыхэкIкIэ псалъэ